

IV. Річник. Ч. 4 (26).

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ОРґАН ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ З. У. Н. Р.

ІЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

ВИХОДИТЬ 1. І 15. КОЖДОГО МІСЯЦЯ

THE HOMELESS UKRAINIAN

ORGAN OF THE MILITARY EMIGRATION
OF THE WEST UKRAINIAN (GALICIAN) REPUBLIC

ILLUSTRATED NEWS.

РЕДАГУЄ КОЛБІЯ.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Wien XVIII., Ferrogasse 31.

З М І С Т:

	сторона
Епізод з весни 1920. р.	1— 3
В. Пачовський: Пісня про Р. Крупу й Р. Луцейка	3— 4
Я. Береза, чет. УГА.: „Polska gusckość“	5— 6
Олена Грозик: Скрипак	7
А. Верховинка: Їх доля	7—12
Я. Дяків, мйр. ген. бул. УГА.: Мов прожите	12—17
П. Карманський: Побий нас, Боже, за провини	17
„Польованне на людину“	18—21
П. В., пор. УГА.: Волинь під військовим зарядом Галичан 1919 р.	21—25
Др. О. Грицай: Смертельна справа	25—30
А. Жук: Вільне Козацтво	30—32
Спомини народ. учителя з Волині	32—37
Звіт праці КПК.	37—43
Зі Скитальщини	43—46
Про вічну пам'ять!	46—47
З останньої хвили	47
Виказ жертв	47
На пресовий фонд	47
Листування	47—48
Оповідки	48

С В І Т Л И Н И:

Сот. УГА. Будманюк Юліян: „Шляхами Української Галицької Армії зимою 1919—1920 рр.“	3
* * *	4
Похорон майора УГА. Виметеля Антона, команданта 2 бригади (коломицької) на залізничні кладовищі в Веселім Куті (Херсонщина), дня 3. лютого 1920 р.	45

П Е Р Е Д П Л А Т А:

		річно	піврічно	чвертьрічно
в Австрії	К.	70.000.—	35.000.—	18.000.—
в Чехословаччині	Кч.	60.—	30.—	15.—
в Югославії	Дн.	100.—	50.—	25.—
в Німеччині	М.	8.000.—	4.000.—	2.000.—
в краях Латинської Унії	Фр.	12.—	6.—	3.—
в Злуч. Держ. Америки	Дол.	3.—	1.50	0.80
в Канаді	Дол.	4.—	2.—	1.—
в Бразилії	Мр.	10.—	5.—	2.500

Ціна одного примірника:

в Австрії 3.000.— К., Чехословаччині 3.— Кч., Німеччині 400.— М., Зл.
Д Америки 0.12 Дол., Канаді 0.15 Дол., Бразилії 0.500 Мр.

Вп. Передплатників в Чехословаччині просимо замовляти і складати передплату на наш двотижневик у „Самопомочі“ в Йозефові на conto „Українського Скитальця“ у Відні.

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

Статі дозволяється передруковувати лише за поданням джерела.

Річник IV.

Відень, дня 15. лютого 1923.

Ч. 4 (26).

Епізод з весни 1920 р.

Є роковини, яких не святкується врочистими піснями. Є спомини, на яких згадку холоне з болю серце. Але сі роковини й сі спомини, нехай вони і трагічні, варті тимбільше згадки й пошани, коли їх змістом один з етапів боротьби народу за волю.

Початок лютого 1920 р., коли Українська Галицька Армія злучилася з большевиками — се одні з таких роковин, яких спомин викликає жаль, тугу й біль, та рівночасно пошану до тих, яким прийшлося переносити по геройськи весь трагізм подій тодішнього часу; се один з етапів і засобів, якими військо українського народу Галичини намагалось дійти до святої мети: освободження Галицької Землі з кігтів ляхського хижака.

Для історичної правди треба сказати, що злуки між УГА і большевиками у значінню військово-політичного союзу не було. Як попередньо з армією Денікіна, злучили Українську Галицьку Армію з большевиками: безвихідне положення Армії, окруженої з усіх сторін ворогами, нищеної пошестями і страдаючої від усяких недостач і бажання за всяку ціну зберегти організаційну й технічну цілість для дальшої боротьби з Польщею. Родилася навіть надія на військову допомогу червоної армії як союзниці проти Польщі.

Сі обставини, мотиви й надії були причиною, що Українська Галицька Армія, хоча для неї далекі були крайні соціальні кличі большевиків, проте стрінула червону армію на цілім просторі свого розміщення від Винниці до Одеси без ворожнечі.

На протязі цілого періоду злуки з большевиками виявилось ідейне обличчя українського галицького стрільця в найкращім світлі. Не зважаючи на те, що радянська влада перейменувала УГА на Червону УГА., що за її впливом повстав „Ревком Галицької Армії“, що до поодиноких частин назначено з Харкова „політичних комісарів“, щоб Галичани набралися „революційного духа“, — Українська Галицька Армія лишилася вірною своїм національним ідеалам, — у першу чергу ідеалови визволення Галичини, — заявляючи радянській владі, що вона є армією українського народу Галицької Землі й тому мусить держатися тих кличів і ідеалів, яких держиться український нарід в Галичині. Не вдалася також радянській владі і її органам спроба поріжнення стрільців зі старшинами; стрільці заявляли большевикам отверто; що вони не підуть проти своїх старшин, бо вони разом з ними жили, терпіли й гинули в боях і від пошестий, страждаючи за спільну ідею. Та не тільки власну ідейну вартість, але й високу національну зрілість Українців Сх. Галичини виявила Українська Галицька Армія тоді, коли больше-

вицькі „ревкоми“ зачепили її національні святощі й почування, забороняючи співати гимн „Ще не вмерла Україна“, носити синьожовті відзнаки і тризуб. Міжтим, коли більшовики могли величатися успіхами, оскільки ходить про українське придніпрянське громадянство, — до Української Галицької Армії як цілоти вони не змогли підібратися. Всі найрадикальніші соціальні кличі найвимовніших комуністичних агітаторів відбивалися мов горох об стіну від українського галицького стрілецтва там, де ходило про національну честь і достоїнство. І то серед обставин, які своєю трагікою були в силі зломити найсильніший характер і найкращу організацію!

Серед яких-же обставин находилася Українська Галицька Армія в памятних днях (від початку лютого до кінця квітня 1920 р.) злуки з більшовиками? Вона була розкинена на великім просторі від Винниці через Жмеринку, Вапнярку, Бірзулу, Роздільну до Тирасполя й Одеси. Начальна Команда сиділа у вагонах у Бірзулі. Лічниці на цілім вище зазначенім просторі були переповнені хорими. Не було инді звязку між поодинокими частинами УГА. Заосмотренне стрільців було при більшовиках з кожним днем гірше. З Галичини продиралися до Армії вістки, які різали серце без ножа. А тут ще й більшовики почали в ім'я „інтернаціоналізму“ забиратися до основного нищення всього, що було звязане з українською національною думкою!... Держатись серед таких обставин з достоїнністю могла тільки така високо ідейна організація, як Українська Галицька Армія.

Переказувати всі події, що звязані з вимушеною обставинами кооперацією Української Галицької Армії з червоною армією — виходить поза межі сеї статі. В ім'я ідеї визволення Батьківщини з ярма польської окупації згодилася УГА. На сю кооперацію, в ім'я ідеї Соборної України зірвала вона сю кооперацію і перейшла на сторону Армії УНР. Що провідники УНР дозволили своему союзникови Польщі на розброєнне Української Галицької Армії — одинокої справдішньої української армії від днів Полтави — се сумна картина в історії Соборної України. Бо польські легіонери відібрали на якийсь час зброю Українській Галицькій Армії не тільки як добре зорганізованій військовій одиниці, але як представниці чистої, безкомпромісової національної ідеї.

Три роки ділить нас уже від тих горесних, але славних днів іспиту моральної вартости українського галицького стрільця. На картинах історії українського народу записано з того часу неодну драму з визвольної коротьби. Та понад усі події здійсмається своєю трагічною величию драма Української Галицької Армії. Її останні слова: з одної сторони Тухоля, з другої перехід у 1921 р. під проводом ген. Кравса через Карпати на Чехословаччину.

Та по Голгофті прийшло Воскресенне. Прийде воно в цілій своїй красі — може скорше, ніж дехто сподіється — також для українського народу Галицької Землі. Воскресне Українська Галицька Армія велика і славна, як у днях кривавих змагань за Львів та Київ. Серце її бється в бараках патньої Чехославії. Воно — се серце — зелектризує любовю тих, хто живий, в чиїх грудях тліють ще іскри надії. На розва-

линах завітніх мрій закипить нове життя. Бо духа не вбють ніякі супостати.

А трагедія весни 1920 р. і все, що настало після неї, перейде в історію України як великий епізод народньої слави, центром якої полишиться Українська Галицька Армія.

Сот. УГА. Буцманюк Юліян: „Шляхами Української Галицької Армії зимою 1919–1920 рр.“

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

П і с н я

про Василька Крупу й Романа Луцейка.

Земле князів наших, Василька й Романа —
Кожда грудка твого поля кровію поляна!

Засіяна кістьми з українських боїв,
Тепер родиш у темниці із дітей героїв!

Там Василько Крупа і Роман Луцейко,
Як гігну ляцьку вбито, гинули легейко:

Їх Ляхи не били, як вивідували,
Тільки шпильки при матінках за нігті вбивали...

Їх в лице не били, аби зізнавали,
Тільки голови розбиті в піч червону пхали...

Ні правди не знали, ні питали свідків,
Тільки кулями у Львові добили нелітків

Діти перед смертю крикнули з любов'ю:
„Нехай живе Україна!“ — і хлинули кровю.

Та ніхто не може крові тої змити,
Все кервавиться те місце славою покрите!

Тернем оберніте, камнем укріпіте, —
Колись прийдуть там молитись українські діти...

ЯРОСЛАВ БЕРЕЗА, чет. УГА.

„Polska rycerskość“.

(Памяти четаря УГА. Яросевича Івана).

Сидів коло землянки. Підпер голову руками й дивився десь у неозначену далечинь. Тихі сумовиті погляди його ясних очий пробивались крізь густі дроти тухольського табору, совгалися по сухих філях поморського воздуха, добігали до темної зелені лісів, що у приличній віддалі окружали табор та гнали світами далеко, далеко на південний схід, аж до тихої хатчини на галицькому Поділлю...

Там так гарно, чарівно тепер. Весна своєю мягкою рукою маїть зеленю землю, квітчає повиню квітів, тисячні пахощі розливає в повітря, міліонами срібних дзвінких звуків дрожить у блакиті...

А він — тут, на горячих, польських пісках, за дротами коротає свій вік. Дроти, як грубе, колюче павутинне обмотують його й тисячі інших жертв. Грається ними поволи, з розмислом, рафіновано — чує розкіш у завданню діявольських мук та сміється притім страшним сміхом.

... „А там на Україні, там сонічко сяє, козацтво гуляє, гуляє і нас виглядає...“ виривається пісня зпід землі, з вогких, темних ям і скаргою безмежною розливається навкруги, болем переймає...

Спів жертв павука...

... „І нас виглядає“...

„Виглядає“ — прошептали спалені уста полоненого четаря, піднялись груди, важко зітхнув і протер рукою чоло.

Погляд його впав на стійкового, що в рогатій шапці, з довгим насадженим на кріс багнетом проходжувався між рядами дротів. Поляк підозріло розглядався, приставав, то знов ішов далі. Кілька разів так переходив, а вкінці почав легко, непомітно кликати рукою сидячого четаря. Сей підвівся з землі й підійшов до дротів.

Поляк оглянувся кілька разів, нахилився до полоненого й поспішно зашепотів:

— „Chce pan — to wypuszczę z obozu. Tysiąc marek. Dziś w nocy tam służbę, o jedenastej godzinie przyjdź pan na to miejsce. Ja tu będę. Pieniądze dać zaraz. Ja naprawdę — słowo daję“...

Четар поглянув на нього. Тисячі думок майнуло по голові.

Воля?

За тисячу марок вільний?

Підступ?

— „Prędziej — mów pan, bo kto zobaczy...“

Четар виймає банкнот із портфелю, звиває його й подає стійковому.

— „Po jedenastej godzinie“ — докидає Поляк і ходить рівним вільним кроком далі...

В канцелярії „Obozu jeńców Nr. 7“ сидить при столі польський старшина і щось пише.

Стукання у двері.

В кімнату входить молодий польський жовнір, здоровить, у лівій руці тримає тисячмарковий банкнот і зголошує, що один український старшина хотів підкупити його тисяч марками, щоб сьогодні вночі перепустив його за дроти. Жовнірський обов'язок не дозволив йому на таку підлоту й він узяв гроші, але голосить се команді.

— „Któren to oficer?“

— „Ten w pięknym żółtym butach, co to się wszystkim tak podobają...“

— „Pieniądze zatrzymaj sobie, a my zrobimy porządek z tym hajdamaką...“

Одинадцята година вночі.

Темно. Хмари закрили небо, часом лише продреться кризь них яснійший промінь місяця.

В понурій вогкій землянці ворухиться декілька тіній. Пращають товаришів, що вибираються в дорогу.

Знакомий четар, сильно зденерований, дивиться кризь мале віконце в нічну темряву.

За хвиль кілька вирветься з польського пекла, опиниться на волі... Коло нього стоїть трьох другів, готових до утечі.

Він піде перший, а як стійковий згодиться, то забере з собою і сих трьох товаришів недавніх іще боїв,

На дворі чути кроки, голоси.

Змінюють сторожу.

По хвилі зміна відходить, тихнуть кроки на скрипучім піску.

Новий стійковий підсвистує собі, дає знак, що се він...

Темна стать вилазить із землянки й поволи підходить до дротів.

— „To ja jestem“... сичить кризь зуби Поляк.

Ще кілька кроків до дротів.

Нараз блиск... і шість крісових гуків розриває нічну тишину.

З прошибаючим, страшним зойком паде на землю молоде тіло полоненого, прошите польськими лицарськими кулями й веться в передсмертних судорогах.

На другий день рано польська комісія оглядала місце геройського вчинку польської зброї...

Брудними ногами доптали землю, що червоніла до сонця закріплюю кровю мученика...

А на ногах одного польського старшини, члена комісії, лискались до світла гарні жовті чоботи, „co to się wszystkim tak podobają“...

Йозефів, 2. вересня 1921.

ОЛЕНА ГРОЗИК.**С к р и п а к .*)**

Вернув скрипак з війни до дому
І спать не спить, не вийде з хати
І не покажется нікому,
Щоб лиш на скрипці міг все грати.

Скрипак в риданню скрипки чув,
Що грає він на ній в останнє...
Що похід гра йому віщує
Й голосить скрипка на пращаннє.

Мов любка скрипка тужно грає,
Гей голосіннем ревним плаче,
Немов словами промовляє:
„Куди ходив ти, мій козаче?“

Жалібно струни заміли,
І в грудь грача лягли тугою —
За Волю впали перші стріли
Й йому веліли йти до бою.

І тихо, тихо грають тони,
Скрипак в обіймах скрипкуносить.
І чути лиш зітхання й стони —
Скрипак се так прощення просить.

І мов дівчину грач до груди
Жалібну скрипку пригортає:
„Коли на ній і хто грать буде?“ —
Скрипак у себе сам питає.

Озвуться лиш веселі звуки,
Жалем акорди вмить повторять.
Дарма скрипак розводить руки —
Всі струни сумом лиш говорять.

Акорди в струнах ще брєніли,
Як скрипку грач знова покинув:
Вільні прапори заясніли
Й до бою з крісом він полинув.

Розлуки біль, гірке страждання
Говорить скрипкою усею,
І струн болючії дрожання
Хвилюють скрипака душею.

І в деревляній скринці-сховку
Заснула скрипка удовою,
Лежить завита в чорнім шовку,
Аж верне грач домів... по бою.

Туга серденько оповила;
І мов у півсні грає, у безсиллі...
„Лишись, не йди!“, скрипка молила,
Промовить рада, знати, що хвилі.

Та як годинник північ дзвонить,
То мов у тужному позвінню
Акордом скрипка загомонить
У тихім, ревнім голосінню.

ЛЕСЯ ВЕРХОВИНКА.**Ї х д о л я .**

Присвячено Шуроці четаря УГА.
Петра Шеремети.

I.

Сиділа біля вікна та чесала золотисті коси, що мов соняшне проміннє спадали на білі рамена. Її очі гляділи у вікно. А там, за прозорими шибками розкинулось-розтяглось прегарне, легко хвилююче узгірє, поросле густим, березовим лісом. Сонце тонуло за ліс та мережало багрянні мережки на пожовклому листі берез...

— Осінь... Осінь... — шептали її бліді уста. — Вже літо минулось, уже не вернеться... Покинула заплітати коси та при-

*) Присвята бл. пам'яті синови Степанови Калитчукови, поручникови УГА., що в часі визвольної боротьби за Україну впав 21. листопада 1919 р. жертвою тифу у Винниці.

пала головою до поруча лавки. Глухі ридання давили її груди, руки судорожно стискали голову. А волосся розсипалось по плечах і так ніжно-любовно вкрило їх, мовби шовковою наміткою.

— Любий, де ти? Чи тямиш?.. Чи живеш?..

Перестала плакати. Очі, вохкі ще від сліз, заблисли радісно, а губи складались мов до поцілунків. Розкішні спомини розривали на мить чорну хмару теперішности та всміхались до неї, мов збиточні діти.

— Чи тямиш ти той день, ту хвилину, коли ти перший раз зайшов до нашої хати? Самотний, незаний, з далекої країни, а проте рідний. Втолений до краю, сів ти на камінній лавочці в городі і просив у мене води... І чи тямиш, чи пригадуєш ти собі, яка хрустально-прозора, яка ледово-зимна була ся вода, що я її принесла тобі в білому стакані?..

Сильним рухом руки відкинула волосся з високого чола та стала його на ново плести. А відтак узяла свою чудову, довгу мов гадину косу та зіпняла її на голові у великий вузол. Глянула в зеркало, що висіло на стіні поміж обома вікнами й побачила в ньому бліде обличчя та запалі, темними цятками підкружені очі.

— Чи се я? Ні... Неможливо, щоб се була та сама дівчина, яка тоді... тоді... принесла в білому стакані води.

І тут з її грудий вирвався оклик болю:

— Чи пізнавби ти тепер мене, любий?

Відчула на своїх плечах чийсь погляд і швидко повернула голову в той бік. Се була мати. Так тихо ввійшла до світлиці, що дівчина не почула ні скрипу дверей ні відгомону кроків... Відчинила віко старезної, дубової скрині та стала виймати з неї якісь звої тонкого, білого полотна. Дівчина вперла свої темно-сині, великі очі в обличчя матери, начеб хотіла шукати в неї помочи або розради. Та лице старої жінки лишилось строге й холодне мов камінь, а тонкі, зівялі уста дочці тільки кинули: — Ех, ти-и!

А було в сьому одному вислові тільки згiрдного холоду, що молода жінка миттю спустила очі вниз та вкрила їх темними віями.

— Мамо, мамо... І ти ще не простила мені? — ридала її душа, та вона не сказала ні словечка. А мати відчинила двері та виплила повагом із світлиці. Здавалось, що з нею щезло також се щось, важке та зимне мов крига, що висіло перед хвилиною у воздуху, і в кімнаті стало якось начеб-то привітніше. Дівчина сперла голову на руку, а ніжне, зелене деревце, що росло в деревляному вазонку біля вікна, доторкнулось своєю галузкою її блискучого волосся, начеб погладити бажало. Вона припала жадучими губами до гладких, зелених листочків і стала їх пристрасно цілувати. А срібна нитка споминів снувалась дальше. — Чи тямиш ти, мій любий, сей розкішний, широкий куш каліни, що під ним ми, бувало, просиджували тихі, вечірні години? Тоді над нашими головами здіймалося зоряне небо, а десь у низу, біля наших ніг, маленький потічок шептав свою вечірню молитву. — Ми вже були тоді добрі знакомі і я вже не закривала рукою своїх очий, коли говорила до тебе... Ти розказував мені про свою країну та силувавсь переконати мене, що ми не чужі собі, що ми діти одного

великого народу, тільки вороги розділили нас непроходимим кордоном. Багато дечого говорив ти мені під сю пору, та я вже і пригадати собі не можу. А я з початку хитала недовірливо головою та противилась твоїм словам, але згодом мусіла замовкнути, бо відчувала те що-раз сильніше, що правда по твоїй стороні. — А чи ти мишиш ти, як відтак злучились наші руки в довгому стиску, а наші уста, мов чотири пелюстки рожі, стулились разом у палкому поцілунку? Ти мишиш, як на наші голови сипались з куща холодні краплини роси, а з неба спадали зорі?

У світлиці ставало щораз темніше, а їй було так любо сидіти в сьому півсмерку й таку невимовно милу прохолоду лила в її душу ся глибока тишина. Коби тільки ніхто не приходив сюди. І вже сама гадка, що ось кожної хвилини можуть відчинитися двері і якась людина стане вдиратись своїми то холодними, то цікавими очима в її зболілу душу, — лякала її невимовно. Й дівчина глянула з тривогою на двері. Та вони стояли зачинені.

— Ти був, наче той молодий орел... Ні на хвилину не хотів спинитись у своєму леті... Бажав летіти все вище й вище... І я здіймалась разом з тобою до безмежних висот, та не на своїх власних крилах, а на твоїх... А коли ми здіймались надто високо, тоді починала мені крутитись голова і я лякалась, щоб не впасти. — Останні слова зазвеніли жалібно і глухим відгомоном рознеслись по світлиці... Вона здригнулась, а на обличчю замість щасливого забуття з'явився знова гіркий біль. — Упасти... Ах так... як впала... А ти? Чи долетів до своєї цілі? О, колиб я знала, що так... Я тоді здусилаб сей пекучий біль, що рве мов серце, та сховалаб його в найтемнішому закутку душі. О, будь певний, що на сих блідих губах зацвівби тоді усміх, а з сих запалих грудий не посмівби вилетіти ніодин зойк. Колиб я знала...

Десь там далеко, на високій вежі церкви почав годинник вбивати якусь годину... Так поволи, так сумовито. Бам, бам, бам! А там — відізвались подібні звуки й на другому кінці місточка, тільки жвавійш і різкійш. Бім, бім, бім! На мент вони злились разом, а відтак умовкли.

— Вечір, вечір! Проминув ясний день, скрилось за лісом сонце...

— Любий... Чи знаєш ти, що діялось у моїй душі тоді, коли ти прашався зі мною? Коли ти в останнє прийшов до мене, під кущ калини, що вже відцвила та стала вкриватись кривавими рубінами ягід. О, колиб ти знав, колиб ти розумів, ти не мігби був так спокійно сказати мені сього. — Прости, кохана, та я не можу лишатися довше біля тебе. Мов завданне — боротьба... Та тебе я не забуду ніколи і дякую тобі за все, за все. — Чи так ти сказав тоді до мене? Що, не ти мишиш? Ах, правда, се було вже так давно! — А я припала в останнє до твоїх широкий грудий і чула на своєму чолі твої горячі поцілунки. — „Не плач, голубко, успокійсь“ — говорив ти мені. Чи я плакала? Ні, ні, се тобі тільки так здавалось. Мої очі були сухі, се були, мабуть, краплі роси. Я була спокійна... — Я не спиняла тебе, не прохала тебе, щоб остався ще біля мене. Тиж летів до сонця. До ясного, золотого

мерехтячого... А по дорозі узрів квітку та спинився коло неї, уповний її пахощами!.. Втомлений ти був важкою дорогою та припинивсь біля квітки, щоб відпочати. І вона... дала... тобі... Та чи годиться орлови полишатись біля марного цвіту, коли йому до сонця летіти треба? — Я тільки бажала тобі ще щось сказати... Та коли ще раз пригорнулася до тебе, почувла під рукою щось тверде та зимне, мов крига леду. Се була твоя зброя. І я не сказала нічого. Щось наче відтрутилоб нас від себе... Тільки одно „пращай“ прошепотіли мої уста.

На дворі зірвався вітер та з божевільним зойком бився об шибки вікон. Вона відсунулась від вікна в глибину кімнати та злилась в одно з вечірньою тьмою.

— О, колиб він був жив... Колиб жив мій, — наш маленький син. Я гляділаб тоді в очі дитини і в них рай відчинивсяб для мене. В усміху його маленьких усточок шукалаб я твого усміху, в малому орлятку я бачилаб тебе, орле мій... Та судьба не дала мені ним втішатись, він помер... Чи ти чуєш се, любий? Наше дитя — умерло.

Широко розкритими очима вдивлялась у темряву ночі. Її плечі зігнулись, а руки безсильно спочали на колінах. Та згодом встало в її душі щось темне, мрачне, незнане. Вона випрямилась...

— Та ні, і квітка має свої права... І вона бажав жити... Невжеж так таки й кинути її, коли вона свої пахощі віддала? Коли своїми пахощами орла скріпила?..

Підвелась, встала та простягнула перед себе руки, мов до боротьби. Тихо було, тільки десь в куті озивався цвіркун. Глянула у вікно. Крізь небо перелетіла зоря.

Припала головою до стола й заплакала.

— Любий, чи долетів ти до сонця?..

II.

Сірі тюремні мури, тонкий промінчик сонця, що насилу вдирається крізь закратоване вікно, і страшна гадка, що мов черв'як щораз глибше відається в мозок. Щораз глибше, щораз болючійше.

— Вмирати... Вмирати... Коли?.. Чи довго ще ждати? Двайцять хвилин — казали... Так, двацять. Що мені тепер робити? Хвилини числити? Навіщо? Все одно.

Чорний жах влітає у його душу, перелітає нею мов ураган та потрясав до глибини. Та згодом щезав він, а втомлена душа плакала мов дитя, що згубилось від матери.

Під вікном скрипка заграла. Невжеж? Ні, се мабуть причулося йому... Кому хотілосьби під вязничним вікном на скрипці грати?.. Хіба смерть — отсе...

— Та пожди, ще не час! Мені ще п'ятнайцять хвилин осталося. Цить! Я спати хочу...

Розтягнувсь на твердій лаві та заплющив очі до сну. Думка сполоханою птицею шибала в темряву минулого та кидала в його душу якісь давні, неясні спомини...

Він спить у матері, на грудях, а в церкві золоті дзвони гра-

ють... Бам, бам, бам. Діти в білих сорочках граються на сонці. В садку яблуні рожевим квітом вкриваються... А мати гладить сина по голові, так ніжно, так любовно.

— Мамо! Вони не вб'ють мене? Правда, що ні? Ти заховавш мене на своїх грудях... Ти оборониш мене...

Та образ мами щез і не хотів більше показуватись. Голова засудженого лежала знова на твердому дереві. Надармо кликав її до себе, надармо прохав, щоб заступилась за нього...

А там, над його головою лязурове небо прослалось. Сонце тисячними вогнями горіло... Та виповзла звідкись чорна хмара і стала насуватись на сонце. Через мент і сліду не осталось з нього. Темно стало — непривітно...

Але він зложив у душі присягу здерти чорну хмару з радісного сонця. І здіймився на невидимих крилах в гору й полинув під сині облаки. А коли вже підлетів до самої хмари та простягнув до неї сміливу руку, коли вже ось-ось мав вціпити в неї пальці, — тоді стало з хмари вилітати чорне гайворонне та з лютим краканням кинулось на його.

Закипіла боротьба... Він боронився тільки своїми руками, а вони налітали на нього з усіх сторін та гострими кльовами шарпали біле тіло. На землю падав кривавий дощ...

Запекли — защеміли глибокі рани, зломилась могутні крила. В безсиллю упав він на землю, а дике гайворонне звеселилось...

— Мамо! Ратуй мене... Ратуй свою дитину... За п'ять хвилин... вони прийдуть по мене... Я не хочу вмирати!

Але мати не зявилась і сей раз. А йому так хотілось припасти до чийсь любих грудий, щоб очі не дивились на сі мокрі, сірі склепіння, на се маленьке, закратоване віконце... Хотілось, щоби хтось схилився над ним та поцілував болючу голову...

З розпукою став шукати у своїй власній душі і... знайшов... Знайшов зів'ялу квітку... Згадав любі вечери під кущем розцвілої калини та шум маленького ручаю, що заглушував палкі поцілунки... І вмить щез з його душі весь жах, тільки туга та біль розколисались, мов хвилі на морі...

— Мила моя... Бачиш, не судилось мені. Не стало сил. Ще тільки одна хвилина, -- а там смерть... Прийди до мене. Я сам один. Нема нічого біля мене. Прийди, кохана!

Тихо та спокійно стало на душі. В головах у нього станула дрімота й на мент закрила йому очі густим серпанком. Вузкий промінчик сонця втік уже з залізних крат і тьма вкрила вязничну келію.

Та що се?

Звідкіля ся ясність? Яка се постать наближається до нього легким, нечутним кроком? Вона? Невжеж?

Неначеб сонце зійшло у вязниці. Сірі склепіння мов золото блищали. Краплі води на стінах у самоцвіті перетворились.

А вона, любка його позабута, схилилась над ним та поцілувала бліде чоло. А відтак піднесла його голову та вложила на неї прегарний вінець. Білі рожі та колюча тернина... Радість сповнила його душу вщерть.

— Мила моя, і ти прийшла до мене? Не гнівався? Простила мені, що покинув?.. А вона не сказала нічого, тільки велика, блискуча сльоза впала з її ока на білу рожу. І вмить пожовкли, стулилися білі пелюстки й розкішна квітка зівяла... Який вогонь мусів бути в сій одинокій сльозі-перлині!

Відтак ще один поцілуй — і вона щезла. Понурі склепіння прибрали знова свою сіру краску, жемчуги у воду замінились. Темно стало й пусто.

Схопився з лави та витягнув руки мов до молитви...

— Моя любя, моя свята! Де ти?

Та тут згадав усе. Остання хвилина життя проминула... А тепер...

За дверми почулись важкі кроки, стук зброї і в залізних дверях заскреготав ключ.

Став, випрямивсь і гордо глянув в очі віщунам смерти...

ДЯКІВ ЯРОМІР, мйр. ген. бул. УГА.

Мов прожите.

(Спомин із життя інтернованої гірської бригади УГА. в Нім. Яблоннім, Ч. С. Р.)

Хочу представити свої переживання. Хочу представити кілька подій так, як я їх бачив і як їх відчув. І не диво, що спомин сей буде суб'єктивний, буде відбиткою моїх думок, та все таки буде зовсім правдивий.

Коли я рішився піти у службу українському народови, мав дуже неясне поняття про дійсне його положення. Я мав відійти на Велику Україну, а тимчасом вислали мене до Німецького Яблонного й тут мав я виждати сеї хвилі, коли можна буде туди виїхати. Дивне почування обгорнуло мою душу, коли я прибув на сей український острів на чужині. Без знання мови, забувши звичай, без приятеля і знакомого, я опинився сам одинокий серед сього малого чужого світа. Лише моя сильна воля посвятити всі свої сили й самого себе боротьбі за волю українського народу піддержували мене й тихо нагадували й напоминали, що і я походжу з козацького роду.

Передімною стояла великанська праця. Щоб вона була успішною, треба було вжитися цілковито у відносини, треба було зясувати собі положення на Великій Україні, в Західній Україні, а навіть у таборі в Німецькім Яблоннім. Лиш так міг я дійти до пізнання дійсного стану річій.

Перші два місяці проминули мені в тихій праці над собою і в собі самім. З повною енергією взявся я за вивчення мови й за вистудіювання відносин в таборі взагалі. Незабаром набрав я непохитного переконання, і воно від сеї хвилі стало мовою єдиною метою, мовою молитвою.

Світова війна, а за нею і соціальні революції повалили Австрію і обезоружили Росію, а тимсамим повалили і всі кордонні стовпи, що розділяли Велику Україну від Західної. Прийшла історична хвиля, що мала оживити і злучити український нарід від Сяну

аж до кавказьких полонин в один самостійний державний організм, рівновартний зі всіма іншими народами широкого світа.

І мені стало ясне таки з початку, що народини української держави будуть рівночасно воєнним визволом на життє і смерть бідної Московщини та зависної, ненаситної Польщі. І вже тоді, до літа 1919 р. говорили обидва вороги дуже ясно і зрозуміло. Західну Україну заняла Польща, а Велика Україна, сперта на Українську Галицьку Армію, стояла в тяжкій, тоді ще змінчивій боротьбі з большевиками й іншими ворогами української самостійности.

Деж було молодій, нерозвиненій ще українській державі глядіти помочи проти своїх ворогів?

Могуча Німеччина була зломана. Англія стояла безінтересовно на боці; для неї вистарчило се, що німецький вплив був зломаний. Ціла увага Франції була неподвижно звернена над Рен, а малі держави стояли під цілковитим впливом антанти й були б без неї кроку не зробили. Я прийшов до сього гіркого пересвідчення, що український нарід у своїх геройських визвольних змаганнях був полишений своїм власним силам. Одна, або друга держава могла йому лиш переходною помігти. Сю допомогу можна було дістати лиш одиноко під охоронною маскою „боротьби проти большевизму“.

Вратувати Україну могла одиноко сильна, добре zorganizована українська армія, поза сим ніщо під сонцем, ніяка партія, ні паперові проклямації, ні ноти.

Поставленне такої армії було й остало мовою одинокою ціллю. Я старався перевести сю правду в діло, оскільки се лиш було в моїй силі, без многих слів, скриваючи різкість сеї правди перед непокликаними.

Се відносилося головно до яблонецької бригади, хоч я не переставав звертати уваги компетентним чинникам на чисельність полонених Українців по таборах в Італії і в Німеччині. Яблонецька бригада числила тоді приблизно 5000 людей, а адміністративно й освітню була ведена знаменито. Недоставало їй лиш відповідної військової організації, а також кінечного запасу вишколених старшин і підстаршин, тимбільше, коли хотілося виставити нові формації.

Начеркнено нову боєву організацію. П'ять самостійних курінів стягнуто у два постійні полки. Поставлено всі потрібні спеціальні формації і запасний курінь для вишколу старшин і підстаршин, дібрано також старшин і підстаршин для особливих приділів. У тодішнього команданта бригади, полк. УГА. Вариводи, найшов я повне попертьє; багато зрозуміння в сій справі виявляли також усі політичні керманічі, з якими я тоді входив у контакт.

Бригада наглядно зискувала на вартости. Полк. Варивода нераз діставав признання високопоставлених чужоземних військових осіб. Я не забуду ніколи сього, як у неприсутности команданта представляв я одного гарного літного дня бригаду місії антанти.

Розвиненими батавами виступила ціла бригада, а представляла собою правдиву військову картину.

Другим головним змаганням було зробити бригаду непохитним, певним чинником у руках Правительства. Лиш така армія має свою вартість, яка безумовно слухає свого правного Уряду. Всяке

инше військо став солдатескою, став орудєм усяких авантюристів. При сьому мушу дещо торкнутися таборових відносин.

Старшинський корпус бригади, що числив около 400 людей, був дуже різноманітний як під оглядом образования, так і настрою. Більшість творили галицькі Українці — переважно матеріал дуже добрий, військово й загально вповні образований, одушевлений визвольними змаганнями свого народу. Деякі з них незвичайно спосібні. Старшини з Великої України — матеріал пересічно гірший, частогусто без освіти (були навіть неграмотні), військове знання їх походило лише з партизанки. Менше спосібні. При сім майже всі старшини табору були менше або більше податні партійно-політичним впливам, доступні й чутливі на всякого рода політичні кличі. І тут лежало джерело деяких непорозумінь у таборі. Настрої перемінюлися безперервно, кожда подія зовні відбивалася сейчас у таборі. В часі мого приходу до табору основний тон таборовому настрою надавав Петлюра, причім були помітні й різні політичні напрямки. Всіми сими підрядними напрямками я не займався, бо я знав, що всі вони ставили націю понад партії. Отверто поставився я лиш до большевизму, який я особисто вважав і вважаю злом, що нищить нарід.

Понятте „большевизм“ і „самостійність України“ в мой уяві виключають себе взаімно. Як дуже рішучо, а при сім і обережно треба було поступати, щоб не попасти під вплив таборової атмосфери й не дати звести себе з раз вибраної дороги, — хочу показати се на однім епізоді, відомім під іменем „Денікіяди“.

УГА, на Великій Україні полишена сама собі, була зломана на своїй геройській дорозі. Її останки й недобитки забрав Денікін. Обставини, в яких умирала УГА, стали в таборі відомі, а вину сеї катастрофи приписувано Директорії, Петлюрі. Вістки, які приходили з Великої України, заворушили табор до глибини. Мимоволі повставали партії. Денікін, Петлюра, то індіферентні. Група Петлюри була найсильніша й активна, індіферентна чисельно найбільша. Серед такого настрою полк. Варивода скликав по двох підстаршин із кожного підвідділу, представив їм обставини на Великій Україні й закінчив словами: „Я буду старатися повести вас лиш одною дорогою, яка заведе вас певно й безпечно до нашої вітчизни“.

День по сім табор найшовся в повнім заворушенню. Поодинокі речення полк. Вариводи, повиривані з цілости, розношувано у зміненій, неправдивій формі, пр. начеб він назвав святу війну за волю України „авантюрою“ і багато всякого в сім зміслі. Група Петлюри у своїй лютости кричала: „Зрада, полк. Варивода хоче бригаду завести до Денікіна!“

До сеї „жабомишеняди“ ставився я холонокровно, бо я знав, що завести бригаду до Денікіна є очевидною неможливістю. Найглибше вразило мене одначе се, що карність у бригаді була дуже лихо поставлена й цілком молоді, і справді ненайліпші старшини, могли викликати бурю в таборі й зажадати в письменній заяві уступлення команданта. А все те не на основі певних даних, а лиш на основі балачок.

Я рішився тоді виступити з рішучою ініціативою і дійсно вже в короткім часі вдалося мені привернути лад у таборі. Полк. Вари-

вода опять переняв команду бригади на просьбу депутації цілого старшинського корпусу. Пригноблюючи подіلالо на мене се, що ворохобників у таборі, на яких відпущенне з бригади я настоював, заступництво у Празі вшанувало в особливий спосіб, а навіть „нагородило“. Сю подію „Денікіяди“ я наводжу на се, щоби вказати на сі незвичайні труднощі, які приходилося стрічати при правильній праці надосновним здисциплінованнем і над конечним висвободженнем бригади від політиканства. Не менше труднощій спричиняли часто комуністичні агітатори в таборі, переважно молоді, незрілі старшини.

Всі сі неправильности приймав я так, як вони були, поборював їх наростки і все мав отверті очі на все, що мало довести бригаду до її великої мети.

Зима 1919/20 проминула серед звичайної праці. Весна одначе мала принести з собою особлившу боротьбу.

Петлюра в боротьбі проти большевиків звязався з Поляками, відвічним ворогом Зах. України. Українська місія у Празі зажадала тепер, щоби бригада у злучі з Поляками підняла боротьбу проти большевиків. Уже се саме було психологічною неможливістю. Таж яблонецька бригада складалася майже в цілости з Галичан, а багато наших найкращих товаришів засудили Поляки на смерть „in contumaciam“. Та лишім се, питанне се належало рішити в самій його основі.

Вже військовому ляїкови мусіло бути ясно, що до боротьби на Великій Україні могла бригада виступити лише у звязку більшої якоїсь сили, а ніколи сама одинока. У противнім випадку в короткім часі мусілаб її стрінуті судьба всіх прочих інших або більших банд, а се розклад і загибель. Тому належало поставити собі оґсі два основні питання: Куди й через яку територію пішовби транспорт бригади? Які приязні війська стрінуба вона там? Крім сього мусіла бути ще певна запурука, що заподання є правдиві, а також мусіла бути запевнена охорона транспортів зі сторони антанті.

Могло се бути в половині червня, як полк Вариводу й мене покликано до місії до Праги. Ми обидва були рішили непохитно лиш тоді згодитися на відісланне бригади, коли буде нам дана достаточна запурука про транспорт і про прибуттє бригади на місце. Всяку иншу політику „авантюр“ мали ми недвозначно відкинути. Нехай ні один стрілець — ні один старшина не буде міг сказати опісля про нас: „Запродав“. Посол Славинський з високою політичною зручністю відкрив засідання і поставив полк Вариводі питанне, чи він признає Петлюру головою держави? Удар поцілів. Я старався ще ослабити виминаючу відповідь мого команданта й заявив: „Жовнір не є взагалі управнений відповідати на подібні питання. Рішати, чи Петлюра є ще державно-правним начальним головою України, занятої в цілости ворогом, се річ дипломатів. Заняти становище до сеї справи й рішити його може конгрес дипломатів, що перебувають у Відні, Празі і в Берліні“.

Посол Славинський поглянув на мене скося і знов звернувся з питаннем до полк. Вариводи. — Коли так — то нехайже він слухає приказів Петлюри, коли ні — нехай буде приготований витягнути всякі консеквенції.

Полк. Варивода не змінив своєї спокійної постави й легким уклоном дав до пізнання, що він готов прийняти до відома сі поручення.

Посол Славинський тепер уже отверто прямував до своєї ціли. „Тепер настала послідня хвиля, щоб яблонецька бригада сповнила свій обовязок для України. Коли ні, то вона є непотрібна“. У слідуєчих висказах зрадив пос. Славинський, що в такім випадку грошева підмога для бригади устане. Перевіз бригади повинен був наступити частинами до Румунії. Місця прибуття не названо. Таксамо не вмів нам ніхто подати, до яких військ долучимося. Вправді покликалися на депешу „Prager Tagblatt-y“, що Павленко знов підніс прапор повстання, але чогось більше позитивного, або якоїнебудь запоруки ніхто не міг нам дати.

Я вважав саме тепер за відповідне кинутися до вилому й заявив, що бригада від першого старшини до останнього стрільця кожної хвилі й без вагання сповнить свій обовязок супроти вітчизни, одначе військово є необхідним знати докладно умовини транспорту, місце прибуття й обставини на місці. У противнім випадку є се даванне на поталу сеї так гарної яблонецької бригади, що становить іще останній запас українського народу й то тимбільше, що вона, маючи відходити віддільними частинами незбровна, булаб безборонна і в часі перевозу й по прибуттю на призначене місце. Хто мігби перешкодити Румунам, які були в тіснім союзі з Поляками, перевезти сі поодинокі безборонні частини до Польщі?

Я запропонував перевезти бригаду „reg mare“ до Одеси й там виладувати її під охороною союзних гармат. Обсадити Одесу, сконцентрувати там можливо всі українські сили, що булиб до розпорядимости; а звідси, по повнім узброєнню бригади, крок за кроком поступати вперед на північ, переводити округ за округом пацифікацію і мобілізацію краю. Найважнішою річею при сім є держати тісну звязь із зовнішнім світом. Тоді не може заскочити нас ніякий погром. Над сим вивязалася така горяча дискусія, що посол Славинський втратив сей славний дипломатичний спокій і з великим криком зірвався з крісла.

Тому, що ми з полковником Вариводою були спокійні, пос. Славинський замкнув по довгій переговірці засідання, наразі без ніякого рішення.

Що я при сій події довше задержався, се має особлившу причину. Таксамо як кожний чесно думуючий Українець, так і полк. Варивода і я старалися перевезти бригаду на Україну. Та се була непевна гра. Перед нами виринула доля нещасної Української Галицької Армії. Мали ми взяти на себе проклін 5000 людей за те, що ми їх попровадили на загибель? Чи ті люди, що тепер перли до перевезення бригади, не втратили вже гарної армії? З другої знов сторони, що могло колись стрінутися нас короткозорих на випадок, колиб ми не використали сеї хвилі — проклін і погорда світа. Вітчизна воскресла — а нас там не було.

Сі дні внутрішньої боротьби і змагань були моїми найтяжчими усилями в Німецькім Яблоннім. Тепер уже історія сказала своє слово і ні хто не може навіть сумніватися, що правда була по нашій стороні. Для мене особисто була се пиргова побіда. У Празі завдали

мені смертельну рану й се я мав незабаром пізнати. Зараз по сім піднялася проти мене у Празі підпольна робота, яка приневолила мене покинути на все табор і моє так дуже улюблене звання.

Сам я вже давно забув сі події, яких поневільним героєм був я сам. Ні слова більше про се. Мене тягне до зовсім иншого спомину, який став для мене незабутнім. Мене тягне до сього тісного кружка приятелів у таборі—сот. Федика, бородатого сина священика і многих инших, яких імен не можу пригадати. До сих завзятих Українців, сих невтомимих працівників, що уможлилювали мені працю, як сот. Заяць, до тихого типу ученого, як др. Качанюк, а вкінці до сього невичерпаного гумору Шматери, який умів нас розвеселити навіть у годинах найтяжчої журби.

Часто в моїй душі відживають ще нині мелодії всіх сих чудових народніх пісень, про буйний вітер степовий, про „Неньку“, яку я пізнав там далеко в німецькій півночі. Вони нагадують мені давно минулий час горячої надії, нагадують мені боротьбу за найвище добро, яке може бути людині дане.

На сім я не смію ще скінчити. Я маю ще віддати один довг. Мій спомин говорить лише про мене і про моє пережите. Ніколи не повинна повстати навіть тінь такого закиду, що я хотів вибавитися може вперед, а поминути полк. Вариводу. Ні, і ще раз ні! Безоглядно і в цілій повноті признаю заслуги сього лицарського команданта при виставленню й удержанню бригади.

Сильна заверуха потрясала бригадою і не один сильніший від нього бувби мусів уступити.

В січні 1923 р.

П. КАРМАНСЬКИЙ.

Побий нас, Боже, за провини . . .

Побий нас, Боже, за провини
Твоїм караючим бичем;
Пошли нам сльози Магдалини
І сколихни наш край плачем.

Розвій з вітрами хуртовини
Всі насолоди наших втіх:
Ми все, з покорою дитини,
Приймемо радо з рук твоїх.

Лиш не давай нас на поталу
Розкованого холопа;
Не допусти, щоби топтала
Нам по душі його стопа.

Не дай, щоб правнуки гетьманські,
Під свист і ляскіт батогів,
В ярмі орали ниви панські —
На глум і втіху ворогів.

А дай, щоб сурми громові
Ще раз заграли на полях;
Щоби смирилися злодії,
Щоб став на суд нікчемний Лях.

Карай нас за провини, Боже!
Ми все приймемо з рук твоїх.
Най тільки правда переможе,
Най кат спокутує свій гріх.

Ірасема, 3. листопада 1922 р.

„Польованне на людину“.

Так назвав італійський посол Прунотті безправну польську військову бранку, яку польська окупаційна влада перевела в днях від 11. грудня 1922 р. до 23. грудня 1922 р. у Східній Галичині для уроджених у роках 1900 і 1901, без ріжниць національності й віросповідання.

Зарядили її всі три польські „воввідства“, які є на території Сх. Галичини, з тим, що призивні, узнані „здібними до польського війська“, мають зголоситися дня 22. січня 1923 р. до властивої команди в цілі приділення їх до польського війська. Польські вовводи оперли своє зарядженне на рескрипті польського міністерства внутрішніх справ з 29. листопада 1922 р. ч: А. В. 264, виданім у порозумінню з польським міністерством війни до ч: 6232 (Деп. Х.) з дня 24. листопада 1922 р.

Польське міністерство внутрішніх справ узасаднило свій рескрипт польським законом з 7. марта 1919 р. ч: 22. В. з Р. П. та артикулом 48. тимчасового закона про обовязок горожан польської держави до військової служби, виданого польською Регенційною Радою дня 27. жовтня 1918, Д. П. ч: 13. поз. 28. Та ні польський закон з 7. марта 1919 р. ні закон польської Ради Регенційної з 27. жовтня 1918 не можуть ніяк бути примінені на території Сх. Галичини, бо ті закони відносяться до горожан польської держави, міжтим коли по думці арт. 91. сен-жерменського договору, рішення Найвищої Ради з 8. грудня 1919., договору в Севрі з 10. серпня 1920 р. та інтерпретаційного рішення Ради Союзу Народів з дня 23. лютого 1921 р. Східна Галичина до Польщі не належить, — та лежить поза границями її, — а тимсамим і мешканці Сх. Галичини не є горожанами польської держави.

Тут треба ще піднести, що дня 27. жовтня 1918 р. була Сх. Галичина під Австрію, а дня 7. марта 1919 р. під владою Українського Галицького Правительства, та що до сьогодні не появился в Польщі ніякий закон або розпорядок, який поширивби важність вище згаданих польських законів на територію Сх. Галичини, як се зроблено прим. що-до Виленщини розпорядком польської ради міністрів з 19. жовтня 1922 р. ч: 97, поз. 890, або що-до т. зв. „дільниці пруської“.

Хоч зарядженне польської бранки у Сх. Галичині не мало ніякого узасаднення ні в міжнародніх постановах, ні навіть у польських законах, то Польща таки зарядила бранку у Сх. Галичині й перевела її. Їй — Польщі — розходилося не про жовніврів, а про створенне аргументу політичного та доконаного факту. Польща мала намір з одної сторони показати світови та рішачючим європейським чинникам, що населенне Сх. Галичини погоджується з польською окупацією, а з другої сторони зробити бранкою дальший крок в інкорпорації Сх. Галичини до Польщі, щоб поставити таким способом держави антанти перед доконаний факт.

Вказують на се факти, що польські власти, польська поліція і польське військо притягали призивних силою до бранки, а бран-

кові комісії призивних, узнаних за здібних до війська, не заприсягали та видавали їм лиш посвідки, що вони добровільно зголосилися до польської бранки. Отже ясна річ, що Польщі на кориснім висліді бранки у Сх. Галичині дуже залежало й тому — ще перед бранкою — перевели польські власти ряд підготовчих актів, які мали бути запорукою корисного вислуду.

І так оголосили польські власти заборону агітації проти сеї неправної бранки з тим, що винних каратимуть по думці § 11 — відомого ще з часів польських виборів у Сх. Галичині австрійського розпорядку з 20. квітня 1854 (!) В. з. д. ч: 96, карою арешту до 14 днів, як се сталось прим. Теодорови Салагубови, студ. прав з Будинина, пов. Сокаль, якого укарало староство в Сокалі за мниму агітацію проти бранки 14-дневним арештом і посадило в тюрму, хоч засуд був неправосильний.

На сесіях начальників громад почали польські старости грозити карними експедиціями та арештами, як начальники громад не доставилиб новобранців у приписаний день перед асентерункову комісію, а слідуячого дня вислали вони на села польських жовнів для прослідження, чи начальники громад поприбивали як слід польські оповіщення про бранку у Сх. Галичині.

В селі Рудно, пов. Львів, звивав командант польської поліції в Зимній Воді призивних і приказував їм ставитись до бранки під загрозою карної експедиції вже на тиждень перед бранкою.

Та польські адміністраційні власти, які добре знали, що призивні добровільно до бранки не підуть, вислали в день перед бранкою на села польську поліцію або польське військо, які нічу впадали до хат, витягали призивних силою, держали їх замкнених по громадських канцеляріях аж до рана, а відтак пішки або на зареквірованих на кошт громади форшпанах під військовою ескортою відставляли призивних наче арештантів перед бранкову комісію.

Так поступали з призивними польські органи, пр. в Немилові, пов. Радеків, де на 29 призивних зловлено 3, яких тяжко побито; — у громадах: Біла, Білобожниця, Угринь, пов. Чортків, де в першій на 94 призивних зловлено 14, у другій на 26 зловлено 2, а у третій на 24 зловлено 5; — у громадах: Надорожна, Хотимір, Грушка, пов. Товмач; — у Косові з призивними: Горбовим Петром, Тимковим Дмитром і ин.; у громадах: Кнігиничі, Доляни, Явче й ин. повіту Рогатин; у громаді Криве пов. Бережани; у громаді Рудно повіту Львів і т. д.

Бранкові комісії узнаних за здібних до польського війська не заприсягували, а давали їм лиш посвідки, що вони „зголосились до бранки добровільно“, підчас коли політичні власти карали їх за опір проти польської бранки на підставі § 3 польського закона з дня 20. лютого 1920 р. В. з. Р. П. ч: 20, арештом, як свідчить зреченне староства в Тернополі з дня 15. грудня 1922 р. ч: 7552-73.

Тут треба піднести, що згаданий закон з 20. лютого 1920 р. обов'язує в Польщі лиш на території бувшої Росії

а навіть колиб мав бути примінений у Східній Галичині, то виконувати його малаби право не політична власть, не староство, а суд.

Ось так допче Польща ногами не лиш міждержавне, але також і своє власне право, щоб тільки удержатися у Сх. Галичині при власті.

З громад, де не було ні поліції ні війська, ніхто не йшов до бранки, як пр. в Буянові, пов. Жидачів, у Мшанци пов. Старий Самбір і т. п. Тому висилано туди польське військо з жандармерією і починалась вище наведена процедура, як ловлення призивних та відвоженне їх на зареквірованих фірах перне польську бранкову комісію. А військо стояло в селі постоем і переводило ті „лови“ здебільша нічу так довго, доки не виловило всіх призивних. Лучалось навіть таке, що польське військо — для виловлення призивних — замикало всі, ведучі до громади дороги, обсаджувало їх машиновими крісами, а відтак накладало на громаду контрибуцію, як се сталось пр. у громаді Буятів, пов. Жидачів, на яку наложено контрибуцію в сумі 2 мільонів мп.

Коли призивних мимо всіх підступів зловити не вдалось, тоді лишилось польське військо та польська жандармерія по родинах призивних. Вони або закатеровувались у них і жили на їх кошт, забираючи при тім усе, що попало під руки, як пр. у громаді Струсівка повіту Чортків, або виарештували їх, як пр. у Клїцку, пов. Рудки, де арештовано Гринька Дацишина за сина Андруха, Андрія Колодрубця за брата Олексу й т. д., або й навіть прикладами крісів тяжко їх побивали, як се діялось у громаді Мшанець повіту Старий Самбір, де побито Василя і Парашку Замішак, Михайла і його 70-літню жінку Тацю Шевяк; Михайла Дилину, Андрія Волощак і ин. у громаді Бучачки, пов. Коломия; тяжко побито Івана Джамана у Дроговичах, пов. Бібрка і т. д.

У Старих Кутах, повіт Косів, польське військо ловило призивних і рабувало населення 14 днів, а крім сього громада мусіла з наказу косівського старости платити денно на удержання сього війська по 1000 мп. за голову так, що „добровільна бранка“ коштувала громаду — поминаючи зрабовані військом річи — загальну суму 2 мільони мп.

Польські карні військові експедиції не лишали у спокою навіть і найбільших сіл Сх. Галичини. І тут хотіли вони мститись над населенням за се, що призивні добровільно до бранки не пішли. Треба було щойно грізної постави населення проти польського війська, щоб його позбутися й увільнити себе від шикан, як се сталось пр. у Микитинцях коло Пістиня, пов. Косів.

Самоволя польської окупаційної влади пішла навіть так далеко, що її органи гнали Українців силою перед поборову комісію у великі свята, якими в у Сх. Галичині пр. свято Миколая і Анни (19. і 23. грудня) та зневажали тим способом релігійні почування подавляючої більшости населення Сх. Галичини, як се діялось пр. в пов. Бучач.

Та гнет і терор польської окупації в напрямі примушення призивних зі Сх. Галичини до „добровільної“ польської бранки не

устав навіть з днем 23. грудня 1922 року, коли то по польським бранковим приписам — бранка мала бути вже покінчена.

Ярким доказом того є факт, який лучився дня 27. грудня 1922 р. в пов. Бібрка. Польські жандарми зловили в тім дні призивного Василя Головку до бранки, який у приписаний день не ставився, — і посадили його в тюрму в Бібрці, де вже сиділо около 40 „опірних добровольців“.

Се спонукало призивних дальше проживати у своїх криївках.

Тоді почали польські органи грозити, що утікачів від бранки розстріляють, а їх хати спалять, якщо вони добровільно до бранки не зголосяться. Так грозив пр. польський поліцай Франц Вольф в пов. Косів. А коли й се на помагало, тоді хопились польські органи ріжного рода хитрих штучок, щоб виловити призивних, хоч, як вище сказано, термін до бранки давно вже минув.

Так пр. перебрались дня 28. грудня 1922 року польські жандарми з повіту Бібрка за купців і помандрували на села тогож повіту нібито за покупом свиний, соломи й т. д., а в дійсности за скритими призивними. В отсей спосіб удалось їм відшукати призивного Михайла Зкалоцького, якого арештували та відставили до тюрми в Бібрці, де в ночі з 28. на 29. грудня 1922 року польські жовніри побили його за нествавленне до добровільної бранки так тяжко, що аж втратив притомність.

Щоб ті надужиття польських органів якомсь виправдати, зарядили польські власти „додаткову бранку“.

Ось так виглядала польська „добровільна“ бранка у Сх. Галичині.

З одної сторони змушувала польська окупаційна влада призивних до бранки погрозами, арештами, карними експедиціями й побоями, а з другої сторони поширяла й поширює по світі вістки, що призивні Східної Галичини „добровільно зголосилися до бранки“.

Тепер подамо жмут фактів ярких надужить і бранкового насильства за краввою пресою, хоча згори зазначуємо, що реєстр сих фактів далеко не повний, бо польський прокуратор у Львові багато повідомлень поконфіскував. (Кінець буде.)

П. В., пор. У. Г. А.

Волинь під військовим зарядом Галичан 1919. р.

II. частина.

(Продовженне.)

Стежі приходили й відходили з нічим. Сотня вийшла з кісами назад до кімнат, а друга зібралась і вичікувала лиш на прикази. Зпоміж казарм долітали час від часу відголоси переходячих стеж, що нерідко спинювали себе взаємно, заким успілі пересвідчитись у темноті, кого мають перед собою. До пізна в ночі тягнулася тривога. Деякі старшини лежали в півсні зі зброєю в руках, поготівле змінювало стежі. Стийкові, що перші почули вечірні стріли, впевнювали, що стріляючий засівся в розтабореному перед нашими казармами складі. Перешукано кожний поломаний віз, кожду гарматню підтоку та кожду полеву кухню, але без успіху. — Годі було

рішитися знести се строге поготівле, що було вислідом загадочних стрілів. І так не далаби вснути непевність положення, тимбільше, що була се наша перша ніч у Дубні. Безрадний приймав і відсилав стежі дижурний старшина. Здавалося, що доведеться провести без снання цілу ніч.

Нараз потрясли воздухом свіжі стріли. Один і другий. Розпо-рошені по цілих Сурмачах стежі кинулись прожогом до складу. Тепер не улягало вже найменшому сумнівови, що стріли вийшли звідтам. — За хвилю счинився гамір як раз у стороні складу і не-завком потім вернула стежа. Підстаршина зголосив, що стріли сі віддав чоловік, якому повірено стороженнв майна. Задержаний сте-жою признався добродушно до вини. Йому за мало платять, щоби стояв на морозі цілу ніч та хто впрочім і злакомиться на се поло-мане дрантв. Службу він усе таки повнить, бо мешкає недалеко, а в ночі кілька разів перейдеться до складу й вистрілить 2—3 набой, мовляв: „Щоб був знак, що хтось пильнує, та трохи й так... на пострах“...

Поготівле знесено. Самі ми не знали, чи тішитись, що можна буде бодай дещо переспатися, чи гризтись ізза сеї безпримірної безжурности сурмацького сторожа, що полагоджує двома стрілами нагляд над військовим майном, як практичний Китаєць заставляє машинку молитись за нього до Бога.

Перше й найважнійше наше завданнє в Дубні було управиль-неннє довозу харчів. Чет. Брацлавський ходив довго від військових до горожанських установ і аж укінці поладнано справу в сей спосіб, що місто мало нас кормити, а мясо мали ми діставати на торзі. Кухні простірні й вигідні були на долі кожної казарми й лишилися на диво навіть і кітлі, та мабуть лиш тому, що були вмуровані. Старшинську столову уладжено рівнож у кілька днів по нашому приході в одной жидівської родини, що над дорогою межи сурмаць-кими казармами удержувала крамницю.

Щоб виробити собі хоч приблизний образ про Дубно й повіт, став я збирати запопадливо всі чутки й поголоски, від когоб се не було. Коли питав кого про се, що в першу чергу повинен усе знати, то не довідувався звичайно нічого. Ся тема належала до найбільш нудних і кожний говорив наздогад, не розбираючись у дійсному стані річий. Було тоді загальне пересвідченнє, що большевиків здержати не вдасться. Доказом сього майбутнього вислїду мав служити настрій жидівського населення, що держалося дуже осторонь від якоїбудь творчої праці, впливало на обезціненнє нових українських грошей, а, що найголовнійше, ширило безпримірно метку агітацію в користь червоних і кидало на всі сторони грішми, скуповуючи від селян стріливо і зброю. Наглядних доказів ніхто не міг подати. Населеннє в повіті жило своїм життєм, начеб не про Україну ходило, але тільки про якібудь маловажні вибори, які можна опісля „сходом“ скасувати. Та й часу не мали Волиняки. По повороті з війни неодно господарство потребувало вкладу свіжого старання. Ліси стояли отвором, лише їдь та й вези до схочу. Війна на українських фронтах уважалася звичайно більшими вправами. Хотіли, йшли, не хотіли, — ніхто не силував. Загальна думка була тоді така, що хтось там уже

воює, і сей „хтось“ був якраз такий, якому найбільше на війні залежало. Були се „або сі, що хочуть панувати, або такі, що не мають де вернутися, зн. виперті большевиками, або такі, що до нічого не мали взятись дома й шукали на війні пригод.“ Часописи й „літературу“ уживали непрочитані на „бумажки“, бо за паперці було трудно. Про мобілізацію згадувано, як про неминуче лихо, якому вкінці кожний мусить скоритися, але чому ж не відсунути її в безконечність? Буде „тверда влада“, так треба, значить, іти, бо инакше не можна, розстріл або й Сибір, а буде так, як дотепер, то ліпше подождати, бо хто зна, як воно ще може бути.

Представники народньої влади, повітовий комісар і інші, були безсильні. Своїм впливом не могли спинити навіть вирубки ліса. І свідомі свої безсильности, обмежували вони свою діяльність до розпорядків, яких ніхто не слухав та до чисто адміністративних праць. Зарядження повітового комісаріату, а нерідко й волосної управи розбивались часто о непримириму поставу сільського „сходу“, особливо тоді, коли від села чогось домагалися. Появилися модні „діячі“, що, ставлячись ворожо або вижидуючо до влади (хай, мовляв, удадуться до мене, коли їм пильно), держали свою злочинну руку на живчику народнього життя і сповняли завдання тяжкої колоди, без огляду на се, чи робота їх впливала з бездонної, зарозумілої наївности, чи з потайних, лихих намірів. Такого діяча мали оба волинські повіти. Мені розказували про моряка Рикуну що вибраний був свого часу на Трудовий Конгрес. Тепер увихався без перешкоди по Волині й бурив і так уже схвильоване населення. Про нього багато говорив і Харук, але на мій запит, що його требаби зробити нешкідливим, став підполковник упевнювати, що весь народ за ним і арештувати його небезпечно. Мавтється його натомість на увазі й уразі більшого промаху, коли буде мати за собою наглядну провину, візьметься і його під ключ. У перших днях нашого прибуття до Дубна явився на Сурмачах старший добродій і просився на коротку розмову. Мав щось довірочного і я вийшов із ним на коридор. Він назвав себе і представився як голова Національного Союзу чи чогось подібного та просив о постійний звязок. Він доставлятиме Галичанам вісток про непевний чинник у Дубні й попереджатиме всі грозячі небезпеки. Ся організація була тайна й наділена великими повноваженнями. Врадуваний такою допомогою, став я розпитувати про відносини. Добродій замнявся. По перших зворотах було видно, що він не має поняття, що в повіті робиться, хоч до нього, по йогож словам, належав нагляд над усіма справами. Розказав мені лише про Рикуну, що під покривкою свого делегацтва на Трудовий Конгрес агітував серед населення, розповсюдуючи клічі, начеб теперішнє українське правительство повинно ще поступитись у своїй діяльності більше на ліво, повинно шукати порозуміння з большевиками, які поклали коло революції великі заслуги, а не з антантськими кругами, проти яких буде все народ. „Чому-ж Рикун має такий вплив на селянство?“, спитав я. „Звичайно, демагог“, відповів добродій, „сам він ледви грамотний моряк, що і сказати чогось путнього не вміє, але знає, як влізти нашому дядькові в душу так, що його недорічна бесіда викликує все бурю

оплесків, хочби і противники сильніші були від нього на слова "... Більше я від сього добродія нічого не дізнався. Просив о довірочність і подав адресу, щоб зайти колись, обмінятись новинками. Тимчасом приїхав пор. Варейчук і перебрав команду дубенського повіту. Ізза недостачі часу не міг я поговорити з ним як слід „по душі“ й уважав його дійсно, коли не цілим, то на-пів більше яком, як запевняв мене в сьому підполковник Харук.

Раз якось зайшов я до повіт. команди й побачив Харука над жмутом якихсь актів. Перед ним стояв на допиті чоловік. При вході мені пояснено, що ведеться слідство і я збирався перейти до іншої кімнати, як відчинилися двері і ввійшла якась жінка а. „Слідство“ вмить перервалось. Се була акторка приїзжої „малоросійської“ трупи й вона прийшла саме по дозвіл на вистави. Говорила по російськи. „А які штуки маються у вашому репертуарі?“ — спитали її. „Канечно, малоросійські!“ „Приміром!“ Тут акторка назвала кілька наголовків і то самих російських куснів. Їй відмовлено дозволу. Акторка стала торгуватися, що змінить репертуар, нарікала, що актори примарають з голоду, а вкінці й розплакалась розриваючим серце, чисто акторським, роблемим плачем. Харук звернувся до мене, вичікуючи рішення, та я відхилив се замітом, що ся справа як невійськова виходить поза мій обсяг ділання. Пор. Варейчук дозволив укінці грати, що лиш хотять, аби лиш позбугись плачу. По виході врадуваної акторки став мене втавмничувати Харук у „слідство“. Ходило іменно про якийсь заговор. Кількох Москалів (між ними один шофер) і один Поляк, р. с. капітан, що був рос. правительством приділений в часі революції до польських легіонів, Зелінські, мали задумувати переворот проти теперішнього українського правительства. Їхній виступ готовився на час, коли большевики підйдуть на сході під Житомир (губ. рада Волині), а Поляки на заході під Берестечко. Заговорники розібрали між себе до обсади найважніші уряди, а кап. польських військ Зелінські мав обняти команду міста Дубна. Ся подія мене незвичайно зацікавила. Я просив о переведенне докладного слідства, застерігаючи собі доривочний вгляд до актів. Від нехотя став я переглядати лежачі на столі папери. Були се здебільшого військові документи кап. Зелінського й кілька писаних до нього до вязниці листів, які дозорець ...енко передав як найцікавіші до повіт. команди. Зміст їх був одначе зовсім невинний; писала їх залюблена жінчина, може навіть і нарочно з наміром увести у блуд слідчі установи, бо годі було і при найбільших зусиллях підсунути змістови листів інше значінне. Харук став мені попри се жалитись, що Рикун виробляє далі „політику“, кудись їздить, не буває в Дубні, начеб щось готовив! На попередні доноси поручив я команді міста взяти його під догляд, та тут заявив мені Харук, що пор. Варейчук, дійсний повіт. командант, як тільки приїхав, видав зараз Рикуну дозвіл на свободний виїзд. Сказав се так, начеб підозрівав їх обидвох у змові. Сам Харук помітив, що я приймаю холодно його перестороги і представлювання і тому взявся іншого способу. Звернув мене до Галичанина Маркова, що прибув по заняттю большевиками Києва до Дубна і як свіжий чоловік міг дати найвірнійший осуд про Рикуну.

Вкінці заявив підполк. Харук, що „последними часами щось таке діється“, Рикун тільки разів і так довго був відсутній, що його теперішній виїзд із Дубна можна вважати „роковим“. Він готов викликати повстання, в кожному разі його діяльність буде в першу чергу звернена проти Галичан. Явився пор. Варейчук: „Нащо ви видали Рикунуви дозвіл на виїзд із Дубна, мимо мого наказу?“ — звернувся я до нього.

„Я вважав, що ліпше лишити йому свободу рухів, не звертати на нього уваги, то й він із часом сам присяде. В противному разі викличеться лише упертість“, відповів самопевно повітовий командант. Його погляд був до певної міри оправданий. Я хилився вже до його думки, та до розмови вмiшався знов Харук. Слідство перервав, відправив усіх із кімнати й закинув Варейчукови без обиняків, що підозривав його в навязуванню зносин із протидержавним чинником та що найблищі події покажуть, чия правда. Варейчук силувався зберегти спокій: „Я уважаю Волиняків таки не гіршими українськими горожанами, ніж пр. Київлян або Полтавців, а злочинних вибриків кількох одиниць не можна класти загалом у вину. Рикуну я знаю і він як член Трудового Конгресу не може бути ні арештований, ні поставлений під нагляд. За ним упiмнеться селянство, яке його вибрало й наділило раз довірем. А впрочім по арешті треба найти і провину! А щож ти поставиш на його обвинувачення?“

„А підбурювання, агітація?“ — вигукував підполковник Харук.

„Га се треба доказати!“ „Пане командант!“ — звернувся Варейчук до мене, „дозвольте собі доложити, що мені відомий кожний крок Рикуну, я знаю, що й де та коли робиться і якщо грозилаб яка небезпека для загальної справи або й вашій залозі, то я клянуся, що буду першим, який вам про все донесе. І виконаю кожний ваш наказ, хочби він і не цілком покривався з моїми переконаннями!“ — Я не хотів допустити до сварки, та Харук не давав себе переконати: „Але що задумують вони вкупі з повіт. комісарем, тобі певно не відомо!“, закинув він Варейчукови. (Далі буде).

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ.

Смертельна справа.

II.

Коли моральна сила в народі така необхідна умова його існування, розвою і визволення, що всяке й найдрiбніше відхилення від неї стає страшною, смертельною справою для теперішности й будучности цілої нації, — то де ті слова, якими можнаб натаврувати, як треба, — де ті каміні, що укамянувалиб гаразд тих недолюдків, що зраджують свій нарід, руйнують його моральну силу в найгорячішу хвилю визвольної боротьби народу? Зрадників, що переходять у ряди його смертельного ворога. Зрадницьких наймитів, що допомагають йому кувати кайдани на власних родимців. Безкрайно уподлених рабів, що помагають ворогови видавати на смерть найкращих оборонців Рідного Краю. Зрадливих отруйників, що вбивчим трійлом свого злочину занечищують хрустальні джерела моральної сили в народі й заманюють оттак слабших

вдачею на смертоносні розстаї зради всього, що є національними святощами? Справді — де ті слова, ті імена, якими можна б по заслугі натаврувати таких, історією всіх часів і народів проклятих окаянників у народі? Два слова всього були досі в людства на їх означення: Юда й Ефіяльт. Тільки два слова, — немов на доказ сього, що такі зрадницькі окаянники серед свого народу се — скажім те в честь людства, — появи просто нечувані, які являються в історії раз на тисяч літ.

Юда й Ефіяльт. І щойно ХХ. ст. судилося додати до тих двох імен третє і найновіще: Ільків. О. Ільків. Бувший український священик Ільків. Во істину — найдалші покоління будуть передавати од рода в род своїм потомствам горесні і страшні традиції про те, як Юда зрадив Христа, як Ефіяльт зрадив колишніх Геленів. І як б. священик Ільків зраджував і продавав Ляхам Україну.

Грізна се справа. Велика справа. Смертельна справа для нас, Українців!

Бо з тих трьох найгірше злочинних зрадників в історії людства — б. український священик Ільків стане колись на суді судів будучности найбільше винуватим і найбільше відповідальним. Той нужденний Жид Юда, що зрадив колись Христа, був усе таки голодним, неграмотним бідаком, якого могло осліпити, одурманити все: й велич Христа і його науки, й велич жидівського Синедріону. І велич того Христового духа мусіла його, Юду, неграмотного нуждаря — болюче осліплювати й болюче придавлювати, й демонічне сяянне трицяти срібренників і могутній голос великих жреців Єгови. Хто з них говорив правду, кому треба було вірити, за ким іти, чого триматися? Сього той неграмотний, голодний Жид не міг ніяк знати з непохитним переконаннем доказаної правди. Він міг що-найвисше спертися на вірі, в одно або друге, якою одначе з усіх боків хитали суперечні голоси суперечних учителів, оконечної рації котрих історія тоді ще не могла виявити. А проте трибунал тої історії не помилував сього неграмотного невѣжу і присудив йому вічний сором зрадника Господа, першого отруйника моральної сили християнства. А й той Трахінівець Ефіяльт, що вказав жовнірам перського деспота, як просміком Анопайя дібратися до тилів геленського війська в Термопілах — се вбогий, неграмотний пастух, який після зради таким-же голодним жебраком приходить до Ксеркса по дуже велику грошеву нагороду, що і Юда. А зрештою той пастух по званню міг зі своєрідної любови до земляків доконати свого злочину. Йому може чимсь нечувано страшним явилася намірена Леонідом боротьба 300 лицарів проти Ксерксових полчищ. І може здавалося тому пастухови, що його зрада врятує тих героїв Леоніда від певної смерти, — видасть їх тільки в полон Персам. Але невмолима історія і сього пів-несвідомого злочинця отаврувала на віки вічні зрадником, міркуючи, що його гріх був у першу чергу страшним ударом для тої чудової моральної сили Геленізму, що її репрезентували Аристид, Темістокль і Леонід.

Бо моральна сила — се смертельна справа кожного народу від найдавніхших, від найперших часів людства. І горе, тричі горе

сим, що моральну силу в народі розбивають зрадницькими ділами Юдів та Ефіяльтів!

А Ільків?

Передовсім: — се ніякий неграмотний пролетар на овиді перших споминів людства, примушений нуждою життя дивитися на житте тільки як на справу прокормлення тіла. Сеж не тип того звичайного собі передвовнного хруня, який зправила був пролетарем-бідолохом з найнижчої верстви, тої верстви вічно голодних „пів-людей“, для яких чарка горілки й кусень ковбаси були символом туземної людської блаженности. Ні — про сей момент суспільної нужди, яка инді примушує слабу людину скотитися у пропасть злочину проти Рідного Краю, — в Ількову нема й мови. Та ще: колишній сільський хрунь не стояв у розгарі всенаціональної боротьби про державність, — клича державности він тоді й не чув, отож і не здавав собі, як треба, справи з того, кого там виберуть до парламенту держави, якої імени він навіть гаразд не знав. А до Ількова-ж те все не відноситься. Він-же не анальфабет, не нуждар, не здекласований пролетар.

Він син ХХ. ст. з його найвисшою, університетською освітою. І не хиткий неофіт він, як Юда й не темний духом, як Ефіяльт, яким поза сліпою вірою в те або инше не лишалася ніяка инша змога розрізнити правду від неправди. Ільків знає історію України від її найдавніших часів. Знає її криваві події з часів козацької та гетьманської боротьби за державу. І знає історію ляцького пановання над Українцями за Габсбургів. А що найважніше — він знає добре страшну історію народньої боротьби Галицької України і її Армії за волю і державу в останніх визвольних роках. Та проте, немов на кривавий глум отсим тисячним історичним доказам польської завойовницької грабіжки, починаючи від Болеславів Хробрих і Ягеллів — попри Вісньовецких, Конецпольских і Потоцких аж до Пілсудских і Галерів, — отсей Ільків, сей найбільший національний зрадник, який досі попри Юду й Ефіяльта явився в історії, має безсоромне чоло сказати з парламентарної трибуни та ще до того ніби іменем цілого народу в голос цілому світови, „що Польща як демократична й конституційна республіка дав нам запоруку вільного розвитку“. Що наш нарід нібито вислав таких мерзенно подлих недолюдків, як отсей тричі від Юди відразливіший Ільків, „з простягнуеною рукою в його імени до згоди“ (з Поляками). Що те, „що український нарід зірвався до боротьби, було гарним ділом, але не реальним“. Говорить далі сей нечуваний, невиданий досі за-проданець у священничій рясі, що ставати таким моральним гидотам, як він і його мовчазним прихвостням у варшавським сойма було не легко „супроти терору політичної групки емігрантів із заграниці“. А далі нечувана своєю злобністю фраза про „українізацію“ Сх. Галичини. Проліває далі сей злочинний Ефіяльт крокодилеві сльози на згадку про соромну смерть таких вже майже Ефіяльтів, як і він — Сидора Твердохліба й тов. — і не вагається у своїй, вже нині на овиді цілої історії безпримірній безсоромности сказати, що „сі люди кровю своєю немов

псложили угольний камінь під історичний розвиток і взаємини українського народу до Польщі“. Сидір Твердохліб, а історичний розвиток українського народу! Колишній здеправований львівський богеміян, ся безхарактерна людина, що ломилася у вирі боротьби за волю Рідного Краю як стебелинка — й історичний розвиток українського народу.

Ох — смертельна справа те все! Смертельний се удар, нанесений моральній силі нашого народу під теперішню хвилю, колиб такі мерзаві лакеї панської Польщі, такі нечувані в історії світа зрадники народу, як отсей Ільків і справді змогли декого потягнути за собою у сю моральну багноку, в якій покищо вється осоружною гадюкою тільки він і його мізерні співчерви!

Як розуміти, як поясняти, як підходити взагалі до таких вповні безумних, до краю очайдушних проявів зрадницької духовости? Де той психолог, що вияснивби всі прірви тої моральної депривації, з глибин якої такий таврований національний злочинець, як б. священик Ільків „іменем народу“ простягає руку жебруна до згоди — з ким? Зі смертельним ворогом народу. А відтак за польську марку, той найгірший гріш у нинішнім світі, кинений йому як стерво нахабній собаці, всупереч історичним доказам тисячлітньої історії України, всупереч волі міліонового народу, всупереч опінії цілого культурного світа важиться, сміє та не боїться проголошувати з соймової трибуни наказну польську соймову промову! Промову, якої кожда буква — се вибрана Поляками затроєна стріла, спрямована в саме серце українського народу! Ні — такого зрадницького злочину не допустилися навіть два одинокі попередники Ілька в історії зрадницьких подвигів: Жид Юда і Грек Ефіяльт. Бо Юда говорив тільки за себе. А й Ефіяльт не казав, що його вислав до Ксеркса — весь грецький нарід! Тільки колишній священик Ільків лже цілому світови в очі, що безпримірна в історії його особиста готовість продавати за пісні польські сочевиці відвічні права українського народу — се воля цілого таки народу! Того чудово вірного народу України, який уже пять років власними силами стоїть проти цілого світа ворогів і дослівно кождий свій гріш і кров жертвує — як колись Пунійці у війні з Римом, на вівтарі Батьківщини! Ні — такої безсоромно голої брехні мабуть не чув ще світ, як і зрада, доконана Ільковим на народови України — се щось динюке у своїм роді. Можна ось — коли поглянути в історію — дошукатися якихсь вищих, благородніших мотивів навіть у нечуванім замислі Катиліни. У зраді Деціма Брута проти Юлія Цезара. У зраді того ренегата Пирга, що видав Антіохію першим хрестоносцям. У зраді Франджіпана проти Конрадина і Фридриха Гогенштавфів. У зраді Єлисавети проти Марії Стюарт. У зраді того загсвірщика Фрешема проти товаришів порохового заговору. У зраді почтаря Друота проти Людвика XVI. у Варан. Можнаби скорше вияснити обставинами часу навіть страшну зраду Галагана проти Запорозької Січи та зраду Сави Чалого проти Гайдамаків. — Але у зраді Ількова є — крім бездонної Юдової та Ефіяльтової злочинности — ще хіба тільки бездонна нетямучість і подлість тих польських графів, князів, гетмануф та маршалкуф з ласки Катарини II-гої

та її любаса, круля Стася Понятовського, що збиті в торговицьку череду за шмат гнилої московської ковбаси продавали нещасну „ojczyzn-y“ Рейтанів і Косцюшків.

Смертельна справа!

Бо такої зради нашого національного фронту нині, в найтяжчу хвилю визвольної боротьби цілого українського народу у краю й за кордоном, такого святотатства, доконуваного на очах цілого культурного світа, допускається той окаянний Ільків, той Юда й Ефіяльт в одній особі, український священик, виключно й самотньо як парламентарна повія, куплений прислужник шляхецької Польщі. Той самої Польщі, що незабутніх лицарів нашої минувшини, як Наливайка й Гонтю, гірш найстрашніших асирійських катів у розпалені мідяні бики вкидала, оттак їх визвольні змагання караючи. Той самої Польщі, що за Габсбургів трохи не ціле століття брехливими устами польських магнатів, вигодуваних на хлібі української землі та руками українських мужиків, впевнювала цілий світ в Австрії і поза нею, що „pieta Rusi“. Той самої Польщі, що вже за Габсбургів звикла була підчас кожних виборів проливати кров українських людей, вже тоді в ім'я їх шляхецько-грабіжницьких інтересів. А з вибухом останньої, оконечної війни українського народу проти ненаसигних ляцьких окупантів допускаються проти сього народу таких злочинів, гріхів і жорстокостей, що увесь культурний світ повинен відвернутися з відразою і погордою від польських варварів. І всяк, кого українська мати родила, українська свята земля виносила, українське небо викохало, пам'ятав і пам'ятатиме з цілим своїм родом у віки, що творили польські найзидники на землі Галича. І ще цілі століття буде мстити на них їх криваві злочини над народом Галицької України. А прославляти ті польські злочини, ті нечувані гріхи польських Варав, буде між Українцями тільки один: той проклятий Матірью відступник і зрадник Рідного Краю:

Ільків.

Український народе! Запам'ятай собі те окаянне ім'я так, як ти запам'ятав собі імена всіх твоїх найтяжчих ворогів, що наступали на тебе ще з часів Олега Віщого і Святослава Хороброго! Знай, що Михайло Ільків, бувший священик — се ім'я найстрашнішого зрадника, якого знав історія України. Печеніги й Половці, Турки й Татари, московські царі й ляцькі пани — се чужі вороги, від яких Україна не надіялася, ні не могла жадати любови. Але той Ільків — се син української Матері, яку любити наказує йому той відвічний закон серця і природної людської достоїнності, який озивався — як про се свідчать відкопані написи — вже навіть у душах тих найбільших варварів старини — Вавилонців і Асирійців. Ільків-же священик, слуга Божий, який хочби тільки з рації свого звання повинен служити тому всьому, що в святощами і що в правдою. Він — син сільського дяка, значить, він близький до народу, як вроджений інтелігент, отже нащадок роду, який з власного досвіду устами його матери міг розповісти йому про ті струмки крові, які лилися за часів ляцької панщини з поораних чол українських мужиків. Бо хіба чимсь иным зазначилася шляхецька

панщина в історії українського народу, як не горесним свистом канчуків на хлопській спині? А чи так швидко, так нетямучо швидко зміг Ільків забути головні думки тої „Святої Руси“ Мончаловського, в якій так колись розчитувався? Таж саме там міг Ільків вчитати гаразд, скільки кривавих сліз потекло по українській землі в боротьбі з Польщею! Скільки могил виросло в тій боротьбі на українських полях! З тою вічно сліпою, вічно безглуздо-імперіялістичною Польщею, яка протягом своєї історії вміла тільки одно: грабити й розпадатися наслідком власної гнилі!

Ні — нічого й ніде не навчився, нічого не вчитав з історії сей найвідразливіший супостат, що його видало пововнене лихоліття страшно хорого людства. І можливо, що Ільків — се тільки один-одинокий обяв і зразець нечуваної недуги, повного душевного занепаду. І що треба хіба тільки якого божого Месії, щоб такого прокаженого духом привернув ще раз до здоровля.

Але, де нині той Месія?

Ні! Ніхто й ніщо не в силі вратувати сього зрадника найвищих змагань українського народу від горесної кари, яка йому буде від сього народу до найдальших поколінь. Іменем його українські матері мов іменем Сатани дітий своїх лякати-муть. Українські сини й доньки з ляком дороги і шляхи винимати-муть, на яких стане нога Ількова. Прокаженим, окаянним і проклятим мусить бути Ільків для найдальших поколінь нашого народу. Бо поява Ількова в українській суспільности се — смертельна справа для сумління нації.

АНДРІЙ ЖУК.

Вільне Козацтво.

IV. Зїзд Вільного Козацтва в Чигирині.

По гетьманській перевороті у квітні 1918 р. в „Голосі Києва“ появилася було інтерв'ю неназваного по імені „одного з адютантів гетьмана Скоропадського“ про генезу перевороту. В сім інтерв'ю знаходимо цікаві відомости про звязок групи Скоропадського з рухом Вільного Козацтва і про зїзд його в Чигирині: „Вже тоді, коли стало замінним, що Гучков і Керенський ведуть російську армію до розпаду (отже на самім початку революції — А. Ж.), наша група, — оповідав адютант Скоропадського, — опираючись на традиціях минувшини, почала поширювати серед війська ідею давньої козаччини... Розіслано меморіал про цілі Вільного Козацтва, відгукувалися Вільні Козаки. Але ми все ще були під владою „товаришів“, треба було покищо викручуватися. Вкінці удалося скликати зїзд на 3. жовтня ст. ст. в Чигирині. Явилася 1000 представників. Ми не надіялися такого числа. Протягом трьох днів вироблено програму діяльності. Вже тоді говорено про гетьмана. Одначе гетьман — се політична власть, а для неї не було ще тоді відповідного опертя. Рішено вибрати лиш отамана військового...“*)

Отже автор інтерв'ю-так якби приписував ініціативу вільнокозачого руху ближче неозначеній „нашій групі“, що мабуть не є згідне

*) Вістник СВУ., ч. 33, з року 1918.

з правдою. Здається, що сама „наша група“ ідею „давньої козаччини“ прийняла під впливом Вільного Козацтва.

Які відносини були між провідництвом звенигородського Вільного Козацтва й тою „нашою групою“, не відомо, тільки зізд до Чигирини скликано, як твердить п. Юртик, з ініціативи Звенигородців, при чім він зазначає, що на зізд не приїхали представники соціалістичної демократії, за те прибув генерал Скоропадський з цілим штабом. „Душею“ зізду в Чигирині мав бути п. Полтавець. Такі інформації маємо з кругів, які п. Полтавця добре знають і мають деякі інформації про самий зізд. По сим інформаціям п. Полтавець є малоосвіченою, але енергійною людиною, з перебільшеними поняттями про власні чималі здібности, зовсім недисциплінований, уявляє собою карієриста. Скінчив він Єлисаветську військову школу, був видатним старшиною і під час війни заслужив всі ордени до георгієвської зброї. Був відкомандирований в петроградську школу броневих автомобілів і там розпочав свою діяльність. За Керенського удалося йому дістатися на Україну й тут вступив він до Генеральної Військового Секретаріату, від якого й був делегований на зізд.

Ми дозволили собі довше спинитися на особі п. Полтавця тому, що по зізді в Чигирині фактичний провід Вільного Козацтва опинився в його руках і сю постать усе треба мати на увазі, коли ми будемо знаходитись з дальшою історією Вільного Козацтва.

На зізді в Чигирині взяли участь організації Вільного Козацтва з Київщини, Поділля, Полтавщини, Катеринославщини й инш. Про перебіг його нарад ніяких відомостей не маємо. Маємо тільки його постанови й відозву до населення, свого часу оголошені в українській пресі. Наводимо їх тут як важні історичні документи.

Постанови:

Перший Всеукраїнський Зізд Вільного Козацтва в Чигирині, обговоривши справу поширення і внутрішнього устрою козаччини на Україні, постановив:

1. закладаючи по стародавньому звичаю предків-запорожців перші підвалини організованої збройної сили української демократії, поставити собі найпершим завданням, щоб Вільне Козацтво стало військом народу і щоб єдиною метою його існування була охорона інтересів і справ народу, а не пануючих клас, до якої-б нації ці класи не належали;

2. утворити Генеральну Козачу Раду з наказним отаманом на чолі. Генеральна Рада має в найближший час скликати губерніяльні зізди, щоб обрати кошових отаманів зі старшиною, що надасть організованости й сили козацькому рухові;

3. з огляду на те, що Генеральна Рада робитиме велике державне діло по охороні здобутків революції та прав народу, а також бере на себе захист краю від руйни в час демобілізації, зізд домагається, щоб на утримання Генеральної Ради та всієї старшини призначено державні кошти.

Генеральна Рада стало перебуває в м. Білій Церкві на Київщині.*)

Відозва:

До Селян і Козаків України. Громадяни України! Перший Всеукраїнський Зізд Вільного Козацтва, бачучи велику небезпеку, яка загрожувє нашому краю від руйни та з середини України, бачучи скрізь по Росії та Україні небезпеку для трудящого люду, — розбихацтво, грабінництво, насилування та инше, що веде до безладу та контр-революції, — вирішив зігуртуватись у міцну озброєну силу, щоб стати на оборону вольности, здобутих революцією. Через те зізд звертається до всіх громадян України з закли-

*) Нова Рада, 14. жовтня 1917, ч. 162.

ком гуртуватись негайно в товариства „Вільного Козацтва“ й озброюватись, бо тільки в гуртованню сила й тільки озброєною силою ми зможем утримати спокій на Україні та оборонити права на землю і волю всьому трудящому людови України. Гуртуйтеся ієднайтеся в товариства „Вільне Козацтво“, назирайте за ворогами волі народньої, майте на увазі, що згуртувавшись у міцну озброєну силу, ви не даєте загинути всьому тому, що здобуто досі революцією, ви не допустите до безладдя, до братовбивства, до руйновання нашого майна, наших семей. Гуртуйтеся і стежте за всім, бо вороги наші не сплять, а тільки вичікують слушного часу, щоб покласти свою важку руку на здобуту волю і повернути назад до ненависного нам усім царизму.

Вільне Козацтво приймає до свого кола всіх чесних людей, які визнають себе Українцями і які згодні стати в оборону прав українського народу та всього трудящого люду України й підтримувати федеративно-демократично-республіканський устрій Росії в повною автономією України при забезпеченню прав меншостей.

Село нехай гуртується в сотню, волость у курінь, повіт у полк, губернія в кіш, а сотенними, курінними, полковими та кошовими отаманами і старшиною на чолі. Всі козаки нехай озброюються і додержуються військового строю.

Всі відомости, що відносяться до Вільного Козацтва, можна діставати по адресі: м. Біла Церква на Київщині, Генеральна Козацька Рада.*)

Звертаємо увагу, що подібна до ухвал першого зїзду Вільного Козацтва в Звенигородці, зїзд у Чигирині став також на тім, що Вільне Козацтво мав бути військом народу, а не гімнастично-культурними товариствами, члени яких мали на завізанне властей сповняти функції поліції, як се видно з наведеного в попереднім розділі статута ВК, виданого Генеральним Секретаріатом. Важно також підчеркнути, що політичною плятформою ВК проголошено федеративно-демократичний, республіканський устрій Росії, з повною автономією України, при забезпеченню прав національних меншостей, — стереотипна по ті часи формула української демократії.

Наказним отаманом Вільного Козацтва вибрано на зїзді в Чигирині генерала П. Скоропадського. Полтавець став генер. осаулом, а В Кочубей генеральним писарем — обидва пізнійші адютанти П. Скоропадського, як він став гетьманом. Генеральним суддею був Павло Левицький, а членами Генеральної Ради м. инш. Гризло, Кошанський, Шкільний — від Звенигородців. (Далі буде)

Спомини народнього учителя з Волині.

З днів наступу Німців і Австрійців у червні 1915 р.

(Конець.)

24. липня 1915. Перевіссє.

Діждалися. Страшна лапа війни дістала й нас. Ми гинемо! Гине цілий край Волинь! Горять села, збіже! Гине худоба. Люди кидають і тікають, куди очі глядять! 22. липня в день нам обявлено наладитися в дорогу — в Пинськ. Боже, Боже! Люди, люди! Дурні, темні люди! Нащо ви губите свою країну? Що ми винні? Вибиратися, кудиж вибиратися? Чи хібаж верне Росія сей край?

Коли вже Німець забирає Польщу й дійшов по Буг, Курляндію з Ригєю, Литву й Білорусь, а Макензен думає останню битву дати за Київом. І се може бути. Нарешті в Петрограді зібралася Г. Дума. Хоч наговориться. Раби! Довірилися... Біда на карку, тоді вози ладити, як треба їхати. Капут Росії, а нам то що... про

*) Тамже.

нас — ну її! За всі беззаконія постигне її законна кара. А нам треба так зробити, щоб остатися на місці, на своїй землі. Хай нищать будинки, збіже. Хай ми прийдемо на попелища, але матимемо свою землю, матимемо за що руки зачепити. Як будуть гонити з села, виїдемо кудинебудь недалеко, вбемося в ліси й будемо чекати, поки минуть нас наші „защитники“, котрі згубили нас. Здамося в полон. А покищо треба ратуватися.

26. липня 1915. Перевіссє.

Кошмар... чи сон! Що се ми переживаємо? Покищо ще тільки вози наладнані, погружані, але вже в хозяйстві все до гори дном. Ярину пасуть, аж серце рветься, скільки працювали, а за тиждень зруйнували. Хатне хозяйство позакопували. Худобу продають. Поміщиків грабують. Новеселецького чисто ограбили. А покищо війни ще тут нема. Салдати копи на полях палять. Тьху, пропади все пропадом!

5. серпня 1915. Перевіссє.

Здурів світ! Подурів народ! Господи, що то робиться. Цілий край, весь народ, худоба, — все рушав з місця. Чого? Куди? Самі не знають. Фронт коло Турійська-Любовня. Незабаром наша черга... Але прийшла біда, одчиняй ворота! В мене здох старий мій сивий кінь! Земля пером, старий мій безодвітний робітнику! Виперлися зі стайні на точок, де стояв мішок з пшеницею, мішки продрали і зіли коробку пшениці. Кобила якось виходилась, а кінь на другий день здох на дорозі до Ковля під Комером на вигоні, — там його ми й закопали. Щойно мусів я купувати за 40 руб. коня у людей, біженців з Овлочина.

Усього маю на дорогу 60 руб. Проживеш!.. У всякого мужика тепер в 200 — 300 руб., а в мене 60 р. Недоля!.. Ну, ну, і що робити, чи тікати, чи якнебудь чекати Німців? А?

7. серпня 1915. Перевіссє.

5. серпня вечером приїхав тесть — вибрався з Торговиці — забираються всі... Боже, Боже... куда тая дурна мізерія пре? Пощо? Де подінути 15 губерній? Страшно й тут! Алеж що чекав там після війни? Пляни Німців кінчити війну за Київом, себто цілу Україну забрати... А що зроблять з народом? Виселеним? Га?...

Понеділок 10. серпня, 6 год. ранку. Перевіссє.

Ми ще в Перевіссю. Дяків кінець уже вибрався сеї ночі — Тупали, Залісці ще позавчора вибралися. Сидять тільки „люди одчайні“ — се половина Перевісся, Видють та Годовичі в наших лісі. Фронт наш — Миляновичі, Торговище, Видють, Сомин, Руда, Маціїв. Ніби й наше військо потрохи підтягається. Хочуть тимчасом задержати. Тесть вибрався від мене ще в суботу. Я мусів видержати атаку від жінки — вибиратися разом. Усе вже немиле, бо все спустошене. Серце закаменіло дивитися на худобу дрібну... А городи? Збіже? Будинки? Боже, Боже...! Марнується віками напрацьоване добро. — Ідуть, ідуть, діти, діти, котрі радіб умерти, аби в дома... Але страх, паніка... і в кого... Германець малюється у виді звіра чи чорта. Господи, Господи! Дурний на-

роде, чи ти знавш, хто твій ворог? Кудя ви прете? Люди, люди? Де ті люди? Нема розумної істоти...

Погода якомь наче гармонізує. Цілий день сонце червоне блимкає з затуманених хмар, як крізь сіль. Господи, що то буде?

Молодець наш піп сидів до сьогодні, поки в ночі хтось наполюшив... Пішов пішки. Але то теж звичайний бідачисько, усього має 60 карбов. Чи я довго проживу? А жити треба!

12. серпня, середа ранком.

Вийхали на Нуйно. Зустрілися з другою компанією Перевішан і поїхали. Полуднали коло Пудсіря... Стрільба... Стражники вигнали на ніч за Камень. Камень К. затряс козаками. Салдати танцюють, грають, аж на серці холоне. За Каменем світу не видно за людьми, димом. Люди, небораки.

13. серпня.

Вийхали з Каменя, ночували на хуторі Переброди у Лазоревичів. Гарне дуже місце. Сумно дивитися на той нещасний, темний народ, як овечки. Й куди, чого вони втікають? Уговорював людей остатися в лісі й вертати домів... Де там? Зайці. Господи!

14. серпня 1915, п'ятниця, с. Півно, Минської губ. (90 верстов од Перевісся).

Все пропало! Чи вже не побачу свого краю? Свого Перевісся? За що? За що така кара? Дитячий крик... І що винні ті діти. 5 день ідемо. Вибралися 10. серпня о 8¹/₂ год. ранку — якраз поки я написав дневник. Ясна погода, в селі звичайна тривога, але ми ще думали посидіти до вечора, а то й через ніч... Сіли обідати. Вбігає тітка — „Москалі біжать, їдуть — „Убірайтесь скареї“, кажуть, а деякі грозять пальцем. „Зря увезьть то, ребята! Будете каятсья. Сідіте“... Але люди вже наші їдуть з будами... Запрягли з ляком, як з пожару й поїхали у світ. Потягли Закриничем, болотом, на Кругель, Городище, Облапи. Набралися клопоту з худобою і поїхали ніби за ділом або на празник. Вибралися хутко, не було і плачу. Остановилися коло Шайна відпочивати, але за нами загорівся хутір і ми рушили далі. З нами разом вибралися села: Кругель, Шайно, Городище. Паніка, народу тьма, хряснява, крики, плач, страшні, сумні, озвірілі облича. Коло Облап під могилками ночували. Страшна ніч, не забуду во вік того плачу. За нами слідом скрізь ішли Австрійці. Деякі баби, що осталися позаду, бачили їх. Перевіссє осталося ціле, не згоріло. Господи... чоґож я утік? Наше добро, праця осталися цілі. Коло Облап цілу ніч була тривога, коло Сікуня на шосі Австрійці догонили людей. Люди висипають збіже, всяку поклажу. Огні, дим, сморід. Вдосвіта рушили зпід Облап на Гробово Соловє. Стрільба за нами. Я добре зробив, їдучи лісом. Полуднали коло ріки за Соловєм. Поїхали в Сушично, там і ночували. Розбилися на дві партії. Діти плачуть, аж серце рветься, і чоґо ми рушили з дому? Мене думка не кидає — здатися в полон. Не дїждуть Москалі, щоб я дурнем остався.

21. серпня 1915. 12 год. дня. (110 верст від Перевісся, Хутори коло с. Рудки, Пияської губ.).

Осінь. Південний осінній, теплий вітрець. Душа мліє... Спогади дитячі, дома, Перевіссє, рідне поле, полите кривавим потом,

мати, кладовище, церква, село, школа, діти, наука, садки. „Боже, й за що? А тут піски, болота, корчі. Тільки краси, що березки та вітерець... Думав, думав я, уговорював людей, свою сімю, жінку, щоб вернутися. Нічого, небоже, не зробиш. Свого розуму не вложиш. І от пливу як тріска по воді за течією. Нікого не перепреш. А Перевіссє ціле собі стоїть. Ніяких пожарів не було. Та вже пропала надія. Треба сімю завезти в Росію, обезпечити, може пособіє яке буде, а самому вертатися до дому. Не діжде, щоб я своє покинув. Щоб тільки одкараскатися від сього ідіота вітчима. Якнебудь треба збутися. Рад порвати всяку звязь з минулим, та шкода дітей, діти змарнуються.

23. серпня, неділя, 8 год. ранку. Хутір коло с. Рудки.

Чути знову стрільбу. Гудуть знаряди. Може дасть Біг і нас догонять. Колиб-то! Всіх приємностей війни вже зазнали — дощ, холод, писк дитячий. Народа багато змарнувалося по дорозі. І ще утікають. Сьогодні певно рушимо далі, і я пру, куди жене лиха доля.

25. серпня — вівторок, 6 год. вечора. Хутір коло с. Рудки.

До дому, до дому, до дому! — весь народ рушив... і так не розвідавшись вчора, рушили далі на Суче, але зустріли на дорозі кошарців. Побачили люди справжню біду і всякий страх пропав. Германці не страшні. Біда налякала. А тут і зима йде. Сьогодні ходили самі на розвідини до Уринич. На Пинськ не можна їхати. Германці близько. Від Берестя їдуть Германці сюди. Нам кажуть їхати на Домбровіцу, — 180 верст, а люди мають усі їхати до дому й уже за три дні туди вернуть. Дяк відірвався від компанії і поїхав теж на Пинськ сам. Нас тут 12 підвід — усе „вошивий куток“ — Перевіссе, Мазурі, Короці, Розуми. Компанія погана. Цигани шумною товпою „по Бесарабії кочують“. Так і ми гірш циган. Ох, до дому, до дому. Ще не згину, аби хата ціла була, аби діти виховати. А на дворі осінь, вітер, дощик і вітер.

29. серпня 1915, с. Нуйно (вигони-заходи), 50 верстов від Перевіссє.

Ура! Хай живе Австрія, Германія! Хай живе вільна Україна! Ми в полоні! Щойно тут під селом Нуйном зустрілися з австрійськими розвідниками. 6 верховців. Поговорили з нами. — „Бдьте на родіну, до дому“, кажуть. Звичайні люди. Баби аж мліють. Уже нарікають на мене, нібито я їх завернув. З того хутора ми повернули 26. серпня. Ночували під Кримном, другого дня ночували під Каменем, а сьогодні за Нуйном. Вчора їхали через Камінь. Боже! Покарай той дикий народ! Усі крамниці розбиті, зруйновані, знищені козаками. Козаки звірі! Тільки в Росії могла вирости така дичина! Жиди... Боже, скільки лиха вони винесли. Сидять небораки в молельні, страшні, сумні облича! Сього я не забуду. Пожар. Згоріло два доми жидівські. А народ наш нещасний... чернь... Ех, Боже! Шкода того первоцвіту народнього, згинув, змарнувався між тими дикими звірями. Любашево-Камінь, я їх не забуду... На дворі осінь. Нема відома, що робиться в дома. Щоб хоч збіже осталося ціле. Щоб не біда. Може мене заберуть у військо, може й коні заберуть. Ну, аби хліб був, якбуть ще перебідую. Росії певно вже буде „капут“. Волинь, Поділє, Київщина, Галичина.

Холмщина буде під Австрією і одержить автономію. Да здрастує вільна Україна! Нове все... „Або пан, або пропав!“ Що мене чекало в Росії? Мізерне вегетованнє, животіннє вічне, а тут? Тут дома, земля своя, а може і служба.

„Нехай гнеться лоза, а ти дубе кріпись!“

Завтра, якби поїхати раненько, малиб бути дома. До дому, до дому! Що Біг дасть, те й буде, аби щасливо до дому добути.

В Перевіссю 4. вересня 1915, п'ятниця, 6 г. ранку.

Боже, поможи хозяйнувати. Ми у Перевіссі. Ледво добилися, боялися „Германців“. Коло Александрії вже наша компанія хотіла знову втікати, так їх налякали Качинці. Всі були наполохалися, а на мене дивилися як на дурного, що я такий безпечний. „Коні й худобу серед дороги відберуть, молодих людей заберуть і поженуть у козаки...“ а ми приїхали до самого дому, мало їх і бачили. Приїхали до дому 1. вересня (вівторок). Я з мазурівськими хлопцями побіг уперед з Шайна.

Гарна була осіння погода, вітрець, сонце. Ось і вільшини „Закриниче“. Боже, як гарно, тепло на серці! Скрізь наші по вуха. Село наше ціле. Прибіг я у клуню. Відчинена, по току стійло (постій), як і по всіх клунях. Трохи пшениці змарновано, снопів 10. А все ціле! Слава Тобі, Господи! Голоду не буде! В хаті теж стійло. Двір заріс збіжжєм після коний. Столи по хлівах... Пропало... ох, хтось забрав стінний годинник (механізм), ікону, лямпу. Обявилося опісля, що се Поридубці пограбували. З наших людей вернувся раніш тільки Яків Цукерок у суботу (29. серпня). Нас приїхало 18 підвод. Коли не вернеться остальне село, то буде з чого жити, чим хозяйнувати.

8. вересня 1915, вівторок, 2 г. дня, Перевіссє. Пречиста.

Війна нікого не гладить. Позавчора (6. вересня) зайняли мого старого (батька) з кіньми на стійку. Нема відома, куди, й досі нема. Колиб хоч вернувся з кіньми, а то можуть забрати під обоз. Ніякого права нема. Ніякої контролі, ні влади. Тут на залізній дорозі в будці сидять Венгерці, Словаки. Правду сказати, дуже гарні люди. За все платять, добре радять, з людьми дуже ввічливі, але вони вовнні, мусять те робити, що начальство прикаже. Тимчасом ми не знаємо ніякого лиха. Тільки роботи ніякої нема — бояться з кіньми показатися. Погода погана — дощ, холод, вітер пронизує, хмур о-невесело. Ох, щоб коні вернулися! Кажуть, що війна під Києвом (?), Пинськ забраний! Австрія хоче мира, а Росія ні. В селі людей мало, всього 18 семейств. Хозяйнувати є на чому. Краю мій, краю! Бідний, нещасний народ! Поле ще не оране, не сіяне. Картопля вся на полю, а ми нічого не робимо. Пропала надія, охота. Страх опанував. Що буде? Га? Що буде? Ох, колиб щасливо пережити ту біду. А момент се особливо важний з політичного боку. Землі порожні. Наші дурні люди повтікали, а тимчасом панки-Ляшки займають потрохи ті землі. Треба навідатись у Ковель...

18. вересня 1915, п'ятниця, Перевіссє, 2 год. дня.

Під чужим володіннєм... себто — без всякого володіння. Ніякого у нас нема закону, ні влади. Живемо як горох при дорозі, себто

надіємося на вовчу ласку. Нам щастє, коли вовк ситий, а як голодний, то нам біда. Гусари грабують майже щодень, беруть свині, коні, вози, штани, відра, ножі і т. и. У мене взято нові штани від костюма (10 руб), два ножі, шлею, гребенець. Ще от Бог післав добрих людей, що стоять у нас на охрані, на залізній дорозі. Венгри (Словаки) добрі дуже люди. Вони тимчасом нас боронять від „родственного народа“ Славян-Ляхів.

9. жовтня 1915, Перевіссє, п'ятниця, 1 год. ночи.

Досвіток... себто ніч глуха. На дворі місячно, видно, хоч голки збирай. Холодно, морозний вітер. Справжня суха осінь. У природі гарно день і ніч. Сижу ось я в себе в хаті проти вікна на місячнім сяйві... й пишу. А встав я чого? Ходив красти пшениці... Тоже ремесло. „Міровая катастрофа“ — все перевернула до гори ногами. Боротьба за існування, за кусень хліба заставляє все робити. Усього я вже потрібував, усе знаю. По ночах краду, в день грабую, чуже добро марную, гандлюю коровами, бо... інакше не можна, бо всі те роблять і я мушу, бо дурнем остануся. Люди вже позбивали чималу копійку. Кузьма 160 руб. Господарство мов тимчасом ручне, себто, що руками принесу, то й є, бо коні батько продав, коня за 80 руб., кобилу за 130 руб. Старому дав 20 руб., купив корову за 50 руб. Он, що робиться! Про війну ні слуху, ні духу. Ніколи ніде й не гукне — пішла далеко. Люди плетуть усяку нісенітницю. Більше біженців наших не їде. Кажуть, що багато їх постріляно, потоплено, померло... Хто знає, війна, війна! „Бодлівость“ людська. Боже, Боже! Де той розум людський. Де ті генії? Люди, люди небораки!... У мене трохи посіяно, посходило, картоплі є на 40 мішків. Дві ями дякової повибирав. Що тепер не робиться... Всякий суне і ще каже: мало. Жеруть як свині, журби мало, бо ніхто не зачіпає. Ні повинности ніякої, ні розходів, ні податку. Ну, а дальше, що буде. Дичавів народ. До церкви й не думають. Я два рази ходив... Болить, що Ляхи на людській земельці розсідаються. Ой, не буде скоро просвітку...

Звіт

праці Виділу Культурно-Просвітнього Кружка та його секцій,
курсів і установ

від 1. червня 1922 до 31. грудня 1922.

II.

За час сеї каденції Виділу при Культурно-Просвітнім Кружку як матернім товаристві існували слідуочі секції та установи: 1. Учительська Секція, 2. Театральна Секція, 3. Спортова Секція, 4. Співацька Секція, 5. Кружок Правників, 6. Історична Секція, 7. Фотографічна Секція, 8. Стрільцький Хор., 9. Музичний Гурток, 10. Комісія для збирання матеріялів до Пропамятної Книги еміграції земель ЗУНР., 11. Редакційна Комісія Альманаха, 12. Курс матуральний гімназійно-реальний, 13. Курс матуральний семінарійний і вищий семінарійний курс, 14. Курс кооперативний 1-ий, 15. Курс кооперативний 2-ий, 16. Курс кооперативний повторючий, 17. Курс вищої математики, 18. Курс експлозивних моторів, 19. Курс неграмотних, 20. Курс малограмотних, 21. Діточа Школа, 22. Виділова Школа, 23. Редакція „Українського Скитальця“, 24. Відчитова Комісія, 25. Архів, 26. Бібліотека в переплетню, 27. Крамниця.

Всі ті секції, курси й установи являються доповненням праці Виділу матірнього товариства, а більшість їх сповнила вповні своє завдання. Їх праця і труд є дуже слідні й успішні, а загальний образ їх діяльності міститься в їх звітах, які у скороченню подається до відома:

Учительська Секція (Вааїмна Поміч Українського Учительства). Діяльність Учительського Гуртка в часі останнього півріччя матірнього товариства можна поділяти на три періоди:

1. час закінчення праць шкільного року 1921|1922,
2. шкільних ферій,
3. початків нової праці в шкільнім році. 1922|1923.

1. Перший період триває коротко, бо від 1. червня 1922 р., а саме до загальних зборів Секції, коли уступаючий виділ замкнув свою діяльність за шкільний рік 1921/1922. На той час припадають кінцеві іспити всіх шкіл і курсів, що стояли під наглядом Секції, а іменно:

а) Семінарійний матуральний курс і нищий семінарійний курс. На курс було вписаних 79 кандидатів. З огляду однак на се, що не всі учасники мали відповідне підготованне, розділено сей курс у часі шкільного року на два відділи: вищий і нищий. На нищий призначено 48 учнів, які мали складати іспит з 1-го або 2-го року, а на вищий 31 кандидатів, що могли здавати іспит зрілості або іспит з 3-го року. Самі іспити відбулися від дня 6. до 12. червня перед іспитовою комісією під проводом делегата чехослов. мін. просьв., шкільного радника д-ра Вінклера. До комісії входили: пп. Котович Володимир, о. Кривуцький Мірон, Гула Федь, Новосельський Іван, Балицький Олекса, Чарнецький Василь, Лянґ Фердинанд і Смолинський Северин. До іспитів допущено 43 кандидатів. Іспит зрілості зложило 15 кандидатів і одна екстерністка. Один кандидат одержав поправку з одного предмету, а один перепав. Іспит з 3-го року зложило трьох кандидатів, двох одержало поправку з одного предмету, двох перепало, а один відступив. З 2-го року зложило іспит 13-ох, а 6-ьох відступило. З 1-ого року здало 4-ох, 3-ьох одержало поправку з одного предмету, 1 перепав, а 7-ох відступило. Решта в числі 36 перестала учацати до школи з причини виїзду з табору на робітничі відділи або відходу до лічниць. Один із них, хор. Вишинський Степан, помер.

б) Виділова школа. Із загального числа 60-ох учеників приступило і зложило іспит 45. Іспити відбулися у днях 7. до 9. червня 1922 перед комісією чехослов. учителів місцевої виділової школи. 15-ох учасників перестало ходити на науку з причини виїзду на робітничі відділи.

в) Чотироклясова діточа школа. Шкільний рік у тій школі закінчено дня 16. липня 1922 р. Богослуженням, пописом та розданням свідоцтва та нагород пильности. З 10-ох учеників і учениць перейшло на вищий ступінь науки 8, а двох мусить повторити ту саму клясу. На пописі явився п. генерал Кравс, голова КПК. др. Мельницький і голова секції майор Котович.

II. У другім періоді новий Виділ, що його вибрано на загальних зборах дня 16. червня 1922 р., не може виказати живійшої діяльності, бо саме в тім часі наступили ферії для всіх шкіл і курсів Секції. Та повні ферії тривають лиш до 31. липня 1922 р., бо вже з 1-им серпня начато правильну науку в діточій школі на шкільний рік 1922/23. До школи вписалося 13 дітей, з яких на 1-ий ступінь учацає 4, на 2-ий 3, на 3-ий 4, а на 4-ий 2. Наука відбувається за виймком неділі і свят кожного дня від 8. до 12. передпол. для кляс 3-ьої і 4-ої, а пополудні для кляс 1-ої і 2-ої від год. 2-ої до 4-ої, а глядно 5-ої. Науки релігії уділяє пол. духовник о. Кривуцький, а інших предметів учить пор. Босаків Михайло. Найбільшу вагу в сій школі звертається на національну сторону виховання. Крім звичайних шкільних обовязків не опускається ні одної нагоди національного свята чи обходу, деб дітвора не брала участі. Як приміром: свято 1-ого листопада, день „Просвіти“ й инші. Коли Преосв. єпископ Боцян відвідав табор, дітвора витала Гостя квітами, а маленька учениця Іренка Стахівна віддеклямувала І. Франка: „Не забудь, не забудь.“ Навіть підчас своїх ферій брала шкільна дітвора участь у спортивім святі дня 23. липня 1922 р., виповнюючи одну точку програми вправами прапорцями при співі.

Дня 1. серпня 1922 основано теж новий курс не-й малограмотних, але він уже по однім місяці перестав існувати, а то з тої причини, що з кінцем серпня майже всіх учеників курсу відкомандовано до роб. відділів.

У тім часі, а саме у днях від 18. до 23. вересня 1922 відбувся іспит зрілости на третім матуральнім гімназійно-реальнім курсі перед іспитовою комісією, що складалася з делегата чехослов. мін. просьв., шкільного радника д-ра Вінклера, делегата Уряду ЗУНР. проф. д-ра Артимовича і членів учителів курсу пп. Остапа Кравця, Федя Гуля, Мірона Дольницького, Дмитра Вахняка, Олекси Балицького, Тадея Онишкевича й о. Мірона Кривуцького. До іспиту допущено 22 гімназистів і 24 реалістів. Іспит здало 22-ох гімназистів і 21 реалістів. Один реаліст відступив від іспиту, а двох перепало. Останнього дня сих іспитів відбулися поправчі іспити з поодиноких років семінаря. Всі кандидати в числі 5 поправки адали. Про гімназійно-реальний курс, який являється вправді особною секцією К. П. К., зглядно є зовсім самостійною організацією, матеріально підпираною чеським урядом через так званий „Чесько-Український Комітет“, — згадується тут тому, бо всі учителі сього курсу є членами Учительської Секції, що гуртує всіх учителів без виімку, чи то вчителів народніх чи середніх шкіл.

На сім кінчиться другий період Учительської Секції, бо 6. жовтня 1922 скликано після вимог статута другі загальні збори Секції, на яких вибрано слідуочий Виділ: пор. Буда Петро, голова, чет. Балицький Олекса, містогорова, пор. Босаків Михайло, секретар, чет. Купчак Дмитро, скарбник, чет. Яворський Степан, господар і бібліотекар, чет. Дмитрів Гриць, одн. Мазурок Микола й одн. ст. дес. Свистун Василь, виділові. Контр. Комісія: чет. Ліщинський Іван, голова, чет. Кричківський Володимир і бул. Войчак Володимир, члени.

III. У третім періоді своєї діяльності, в кінцевих місяцях адміністра- тивного року 1922 Виділ звертає головну увагу знова на школи й курси. В порозумінню з управою гімназійно-реальних курсів скликує дня 17. листопада 1922 першу організаційну конференцію, яка переймає на себе веденне середніх шкіл, а саме: гімназій, реальної школи і вчительського семінаря. У склад організаційної конференції увійшли п. п.: Кравець Остап, Гула Федь, Вахняк Дмитро, Дольницький Мірон, Балицький Олекса, о. Кривуцький Мірон, Онишкевич Тадей, Чорномаз Василь і Буда Петро. На тій вже конференції прийнято провкт проф. Вахняка на удержавленне всіх середніх шкіл, що їх ведеться в таборі. У слід за сим переімено й 4-клясову школу на „Школу вправ“. Провкт відослано до Правительства ЗУНР. у Відні, яке рішенням з грудня 1922, ч. 373/22, пр. 32/22 його затвердило. Так повстала „Українська державна еміграційна гімназія з реальними паралелями ім. Президента д-ра Е. Петрушевича“ й „Державний український еміграційний учительський семінар ім. Івана Франка зі школою вправ“. — Таким робом звузилася діяльність Учительської Секції, бо учительський семінар і школа вправ перейшли силою сього рішення під заряд організаційної конференції. Під безпосереднім зарядом Учительської Секції лишилися лиш курси не- й малограмотних. Їх засновано знов із прибувших стрільців з роб. відділів дня 3. листопада 1922 р. Наука на курсі неграмотних відбувається перед полуднем. Курс веде чет. Дмитрів, а учасників є 13. Для курсу малограмотних, який веде одн. Мазурок, відбувається наука пополудні, а учасників є 15. Книжки й научні прибори для згаданих курсів закуплюється з фондів КПК.

Крім згаданої праці Секція взяла на себе головну ролю у святі „День Просвіти“ 8. грудня 1922 й улаштувала при співучасті дівтори школи вправ і гімназії „Вечер св. Миколая“ 18. грудня 1922. Дітвора відіграла сценічний образок „Святий Миколай в 1920 р.“, а по виставі „Миколай“ роздав дітвора дарунки. — Щоб улекшити тягар видатків КПК., вивнає Виділ в однім чеськім релігійнім товаристві одноразову підмогу в сумі 400 к. ч. для дітній школи вправ, з яких то гроший засновано так званий діточий фонд на покриттє видатків закупна шкільних приборів для дітній. — Щоб зазнакмити чужинців в українською культурою і для поширення пропаганди між ними, вислав Виділ кількадесят діточих забавок, зроблених в українськім стилю пор. Лихом на виставу Миколаївських забавок, що її урядило товариство „ІВКА“ у Празі в перших днях грудня 1922 р. Чистий дохід із проданих річій в сумі 200 к. ч. призначено на діточий фонд.

Театральна Секція. Заходом сеї Секції улаштовано в часі від 1. червня до 25. листопада 1922 р. 19 вистав, а то: в таборовому театрі в „озе-

фові: 2. VI. „Наталка Полтавка“, 15. VI. „Воскресення“, 22. VI. „Жидівка вихрестка“, 12. VII. „Він не задрісний“ і „Одна ніч в арешті“, 21. VII. в нагоди свята спортової секції „Вовняна любов“ і „Не повелосся“, 20. VIII. „Роузунний та дурень“, 23. VIII. в нагоди свята Франка „Панські жарти“, візценізовані пор. Холодний, 27. VIII. „Жертва егоїзму“, 8. IX. й 9. IX. „Запорожець за Дунаєм“, 31. X. в нагоди свята державности „Бондарівна“, 1. XI. в сей самої нагоди „Козацькі діти“. — В чеській старшинській „Беседі“ в Йозефові: 10. VI. „Наталка Полтавка“, а 27. VI. „Жидівка вихрестка“. — В міському театрі в Пардубицях: 28. VI. „Наталка Полтавка“. — В театральній салі в Мільовіцах для українських робітничих сотень: 26. VI. „Наталка Полтавка“, а 27. VI. „Жидівка вихрестка“.

Артистичний успіх вистав на загал добрий. На будуче моглаб Секція розвинути дуже гарно, бо сцена театру тепер у дуже добрім стані. Декорації, гардероба й обстановка у вдоволяючій і достаточній кількості. Відчувається все ще таки недостачу добірних підручників у театральній бібліотеці. Театральна Секція придбала за сей час один сальон, один зимовий проспект: ліс і одну палату, а крім сього дещо в жіночої і мужеської гардероби. Секція спомагала також инші українські драматичні гуртки й товариства пова табором вивичуванням строїв і книжок. Найбільше користали з сього праські товариства й робітничі відділи. З рамени Т. С. отворено у вересні 1922 р. драматичний курс для підстаршин і стрільців табору. Сей курс мав на цілі познакомити учасників з тим, як засновується аматорські драматичні гуртки і як їх ведеться. Сей курс зачався відчотом чет. Миханця під заголовком „Театр“. По відчиті зголосилося 62 учасників — переважно підстаршин і всі учащали на курс дуже точно та робили гарні поступи в науці. Одначе в уваги на те, що тоді якраз вислано заєдно робітничі відділи з табору, число учасників змаліло до 37 згл. 42, бо деякі вернули з роб. відділу вдруге в табор. На сім курсі відбулися виклади на теми: як організувати аматорські гуртки по селах, як підбирати штуку, про вступні приготування до вистави, про веденне самої штуки (режисерія), а дальше про вимову, деклямацію, характеризацію, про будову театру і сцени, декорації, обстановку і сценічні ефекти. Курс тревав не цілий сім тижнів, а наука відбувалася щодня від години 2. до 5-ої пополудні, а часами рано від 9. до 12-ої. Учили: чет. Миханцьо Володимир, пор. Холодний Іван, хор. Гречанівський Іван і підхор. Яцущо Дмитро.

Спортова Секція. В часі від 1. червня до 31. грудня 1922 відбулося 15 звичайних і одно надзвичайне засідання Виділу, три сходини й одні загальні збори, на яких вибрано слідууючий Виділ: пор. Байгерт, голова, дес. Кович, містоголова, хор. Мінів, секретар, пор. Левицький, скарбник і вст. Сич, господар. Головним проявом життя Секції за сей час була гра копаного мяча, для якої існував окремих відділ. Відділ копаного мяча складався з чотирьох дружин, а саме: 1 а, 1 б; 2 а і 2 б та стрілецька одинайцятка. За цілий той час Секція відіграла 18 змагань з ріжними мячевими дружинами, а то: 25. VI. в С. К. Спарта Елвміце (5:0), 29. VI. в військ. II. Яромєж (5:1), 8. VII. з військ. II. Яромєж (2:1), 23. VII. в С. К. Йозефів (2:2), 27. VII. з У. С. К. (0:4), 31. VII. в С. К. Яромєж Теам (1:0), 7. VIII. У. С. К. 1а з У. С. К. 16 (0:8), 13. VIII. в С. К. Метеор Наход (0:8), 15. VIII. з С. К. Наход (3:0), 20. VIII. в С. К. Добровіце (0:1), 27. VIII. в С. К. Яромєж 1а (3:0), 30. VIII. в С. К. Яромєж Теам (1:1), 3. IX. з А. Ф. К. Гронов (5:1), 8. IX. в С. К. Червени Костелец (2:1), 10. IX. в С. К. Поліце (2:3), 15. IX. У. С. К. 1а з У. С. К. 16 (5:2), 17. IX. з С. К. Спорта Сіхров (2:1), 29. X. в С. К. Езбін (4:0).

Вправи топірцями й ритмічна руханка відбувалися щоденно від год. 8. од 9. рано під проводом пор. Довбенка аж до його виїзду на відпустку, се в до 1. вересня. Попри се відбувалися ще діточі вправи хоруговками під проводом пор. Босакова цілий час літнього сезону. Цілий місяць велася також школа шерми під проводом чет. Кравчука. Учасників було 8. Вправи легкої атлетики в сім сезони зовсім не відбувалися іза недостачі референта й відповідної салі. В літнім сезоні почала розвиватися досить гарно ситківка, але наслідком недостачі догідної пласці члени перестали вправляти. Дня 23. липня відбулося спортове свято зі слідууючою програмою: 1. Вправи топірцями, 2. Валібол, 3. Перегони в мішках, 4. Діточі вправи хоруговками, 5. Перегони з яйцем, 6. Перегони на тачках, 7. Вежі. Друга часть свята відбулася в та-

боровім театрі: 1. Стрілецький хор, 2. Шерма, 3. Грецько-римська боротьба, 4. Живий образ. 13. листопада улаштувала Секція вечір у таборівім театрі зі слідуочною програмою: 1. На перші гулі (одноактівка). 2. Бунт ляхок, діточа вистава, 3. Мандолінова оркестра. Всіх членів має нині Секція 46.

Співацька Секція. Діяльність Секції від 1. червня до 31. грудня 1922 можна поділити на два періоди. Перший період — се від 1. червня до 26. вересня і в сім часі Секція проявила живу діяльність, а то головне з сеї причини, що до табору приїхало багато співаків. Другий період — від 26. вересня донині і в тім часі праця здебільшого припинилася, а се тому, що майже тричвертних Секції виїхало на студії.

В першім періоді число членів доходило до 40 і в тім часі устроєно 8 концертів, а саме в Яромежі, Королівськім Дворі, Королівськім Градці, а в таборі співав хор у святі УМСА., в концерті на спомин Гайдамаччини, в концерті в честь І. Франка, в концерті української пісні, а крім сього виступив хор і в чеськім концерті „Свято Мира“ чеського „Червоного Хреста“ в Йозефові. З нагоди гостини Преосв. єпископа Боцяна відспівав хор на його прийнятті три пісні в салі таборової УМСА. Відспівано також дві панахиди (по пор. Левицькім і чет. Панасові) і взято участь у трьох похоронах таборитів у Йозефові. Члени Секції взяли також участь у виставі „Запорожець за Дунаєм“.

Засідань Виділу відбулося 9, а проб хору 31. Дірігентами хору були спершу пор. Мелетій Гнідий, а відтак пор. Андрій Швець.

Другий період зачинається з днем 26. вересня, коли то відбулися збори сих членів Секції, які ще остали в таборі, а було їх всього 9. На сих зборах рішено Секції не розважувати, а тільки з часом, як будуть напливати до табору ученики на матуральні курси, хор наново зорганізувати. В тій ціли вибрано на тих зборах „Тимчасову Управу“, зложеною з двох членів, а саме: чет. Мандія Ілька як голови і скарбника й чет. Яворського Степана як господаря. Вправді в тім часі почали вже напливати ученики на курси, але між ними годі було знайти відповідної скількості і якості хористів до зложення мужеського хору. Тимчасом зближалось свято 1-ого листопада й хор мусів випустити. Оставші члени Секції перейшли на сей час до стрілецького хору, а крім сього Управа взялася до зорганізованя мішаного хору, що їй вдалось і він дійсно існує дотепер. Сей хор взяв участь у святі 1-ого листопада, у святі „Просвіті“ і з народніми колядками на Різдвяні Свята.

Кружок Правників. Сей кружок, який є рівночасно Секцією УАГ. у Празі, числить 51 членів, які в більшості під сю пору перебувають на студіях у Празі або Берні, а до табору приїздять лиш на шкільні ферії. Ті, що остали в таборі, працюють по ріжних Секціях і установах КПК. та беруть активну участь у таборівім життю. Вислід студій за шкільний рік 1921|22 у членів кружка є слідуочий: 1 член промувався на доктора прав, 7 здало перший іспит, 5-ох другий іспит, 4-ьох третій іспит. У червні 1922 р. вислав кружок пор. Довбенка як відпорудчника на „Всеукраїнський Студентський Зїзд“ до Праги. Кружок має фахову бібліотеку з 96 чисел; се переважно научні скрипти до іспитів.

Історична Секція як така властиво не існує, бо майже всі її члени виїхали на студії і силою сього факту головне завдання історичної Секції, себто збиранне матеріялів до історії нашої визвольної боротьби переняв на себе в части архів, а по части редакція „Українського Скитальця“.

Фотографічна Секція. Фотографічна Секція значно поліщила свою робітню та заосмотрила її в нове приладдє. Ще в липні 1922 р. набуто фотографічний апарат для панорамових та стереоскопових знімок і майже рівночасно закуплено чимало иншого приладдя, як миски до промивання, вагу, рамки до печатання та збільшено фахову бібліотеку Секції. Праця на всяких царинах фотографії пішла бистро вперед. Зроблено 440 фотографічних знять та 7.893 відбиток ріжного розміру. Виконано чотири менші альбоми таборового шкільництва та два великі альбоми з життя нашої військової еміграції. В останньому часі набуто репродукційний стіл, що уможливлє викінчувати ліпше репродукції та служить також при побільшуванню світлин. Секція доповнила також свої прибори до ретушованя та півментової печаті й закупила приладдє до олійної печаті. Число архіву Секції за останнього півроку майже подвоїлося. Вонд виносить 1.835 клішів ріжного розміру, що ілюстру-

ють ціле життя української еміграції на Чехо-Словаччині. Більше ніж половину приросту клішів становлять кліші, передані К. П. К. Посольством ЗУНР. у Празі. Секція обслуговує своїми зняттями й репродукціями часопис „У. Скиталець“, а крім того користуються світлинами Секції і інші видавництва, пр. „Червона Калина“.

В останніх тижнях іде в Секції жива праця біля приготування світлин, замовлених Правительством ЗУНР. й Виділом К. П. К. для цілий пропаганди.

Стрілецький Хор. Праця стрілецького хору не була за останнє півріччя все одномірна. Деякі перерви її діяльності, як пр. у місяці червні, повстали з сеї причини, що більша частина членів була учасниками різних научних курсів, пр. семінарійного й виділового, в яких якраз під сю пору відбувалися іспити. Від 13. липня знова зачалася живійша праця і тревала вже безперервно аж по день 26. серпня, то є до резигнації дірідента хору майора Лянга. З днем 1. вересня хор знова віджив і далше вів свою працю під проводом дірідента пор. Швеца, але не довго, бо вже під кінець вересня далшу діяльність хору ізза його здекомплетування знова застановлено. Дня 3. жовтня хор при доповненню членами співацької секції (старшинський хор) розпочав підготовку пісень на свято 1. листопада, а таксамо брав участь у мішанім хорі. На сім святі взяв хор поважну участь. Також на Різдва Христове виступив він з колядками. Завданням стрілецького хору було виучування головно народніх пісень, а попри се церковних і похоронних. За цілий сей час стрілецький хор виступав 10 разів, а саме на різних таборових концертах, похоронах і в Службі Божій. Взявши під увагу склад і якість голосів, хор виявляувався звичайно зі свого завдання з повним успіхом і поступив з працею далеко вперед. — Хор доповнений під сю пору, числить 45 членів і є оправдані вигляди, що при добрій волі праця піде далше швиршим як досі руслом.

Музичний Гурток. Колекцію сю засновано в останніх днях грудня. Вибраний Виділ занявся головно приготуванням до виступу мандолінової оркестри в часі різдвяних свят.

Комісія для збирання матеріалів до „Пропамятної Книги еміграції земель ЗУНР.“ По думці рішення Виділу КПК. з дня 12. червня, одобреного загальними зборами дня 24. червня. заснований гурток для видання „Пропамятної Книги“ уконституувався на своїому засіданні так: чет. др. Мельницький, голова, чет. Дольницький, місто голова, чет. Медвідь, секретар, пор. Буда, референт, сот. Купчанко, член.

Як назву гуртка прийнято: „Комісія для збирання матеріалів до Пропамятної Книги еміграції земель ЗУНР.“ й кооптовано до комісії ще пор. Пастернака, чет. Голинського й бул. Войчака. В міжчасі одержали відпустки й вїхали на студії: сот. Купчанко, пор. Пастернак і чет. Голинський. На місце сотн. Купчанка кооптовано пор. Онуляка, а інших доповнень уже не переводжено. Незабаром вїхав з табору й чет. др. Мельницький так, що від місяця вересня числить комісія вже разом з кооптованими 5 членів.

Діяльність комісії від початку її засновання представляється так: Зараз по уконституванню приступлено до праці. Видано відозву з датою 21. червня 1922 до всієї еміграції земель ЗУНР. з покликком до співпраці при видаванню сеї книги, назначаючи як речинець для надслання матеріалів кінець вересня 1922. Відозву сю видруковано в 250-ох примірниках і разом з запрошувочими листами до перебуваючих на еміграції визначних осіб-працьовників та до існуючих під сю пору товариств і організацій, інституцій і т. п. Окремим листом у тій справі звернулася комісія до Пана Президента д-ра Е. Петрушевича. Ту саму відозву предложено з відповідним письмом урядово до Правительства ЗУНР. з проханням о одобренні й затвердженні, що і сталось. Не вислано сього запрошення, згл. відозви лиш тим особам чи організаціям, яких адреси не були комісії відомі. А щоб ся відозва дійшла до відома всіх, розіслано її майже до всіх українських часописів на еміграції в-Європі й Америці з проханням о її проголошенні. Виготовлені відозви до загалу еміграції були поміщені в таких часописях: „Український Скиталець“, кількакратно, „Український Прапор“ кількакратно, а далше в американській „Свободі“, „Народньому Слові“ в Пітсбургу, „Сіхових Вістях“ у Чікаго й „Руській Ниві“ в Ужгороді. Чи й інші прошені часописи сі відозви помістили, не відомо, бо дотичних часописів у таборі нема.

На той зазив не багато людей відгукнулося. Вправді акція видання такої книги стрінулася з загальними симпатіями, але праці до книги впливали так слабо, що комісія постановила звернутися другий раз до загалу з тим завивом, що передше, продовжуючи речинець до надсилання матеріалів до кінця листопада 1922 р. Комісія виготовила знов відозву, а радше вже пригадку, видруковано її в 150 примірниках і розіслано знова до різних осіб та організацій і до часописів.

Крім того звернулася комісія окремо ще до команд усіх робітничих відділів УГА. на Чехо-Словаччині з проханням опрацювати і прислати до книги коротеньку історію кожного відділу. Про се саме прошено окремо також українські академічні товариства у Празі, Берні, Пшібрамі, Відні та Берліні, подаючи як в однім так і у другім випадку вичерпуючі вказівки, що повинно увійти у зміст і які дати повинна дана праця обіймати.

Завначити треба, що редакція „Українського Пратора“ віднеслася до справи видання „Пропам'ятної Книги“ незвичайно прихильно, бо крім кількох кратного поміщення у своїм органі відозв видала ще із власного почину поклик до всіх українських товариств і інституцій у Відні, щоб подавали свої статистичні дати в цілі виготовлення для Пропам'ятної Книги одної жерельної студії про український Відень. Крім того поміщена була в „Українським Праторі“ дуже цінна стаття про ціль і значінне такої книги для історії українського народу. — Поза тим зверталися члени комісії ще й поодиноко від себе до своїх анакомах з проханням надсилати такі матеріали, та мимо тих усіх заходів ще й до сьогодні не вплинуло матеріалів настільки, щоб уже можна було приступити до зложення „Пропам'ятної Книги“. З огляду на те, що багато осіб обіцяло ще прислати матеріали до книги й почали навіть уже писати й лиш ізза недостатчі часу не могли тих праць покінчити, комісія на загальне бажанне продовжила остаточний речинець до надсилання сих матеріалів до кінця січня 1923 р.

Комісія відбула 6 засідань, полагодила 65 впливів, виготовила 21 відповідий на різні запити і признання і т. п., а кошти адміністрації досі, себто видатки на папір, друкування відозв, коверти, листівки, а головню на поштову оплату посилок виносять 254 10 Кч.

Вслід дотепершньої праці сьогоднішній: В теці комісії лежить 28 надісланих праць на загальне число 240 сторінок ручного письма і 16 знімок. На кошти видання Пропам'ятної Книги прислали датки: Дипломатичний Представник Уряду ЗУНР. чет. др. Лука Мишуга 10 долларів і п. Василь Волошин, учитель у Гушті, 220 Кч., за що комісія на сім місці складає їм щирю подяку.

Редакційна комісія „Альманаха“. Редакційна комісія „Альманаха“ протягом сього півріччя закінчила остаточню свою діяльність, а саме силою факту, що не напливали вже більше ніякі праці, крім останніх трьох, а се: вахм. Коростіля і бул. Ілашука. Праці, які досі наспіли, комісія справила й передала частинно до редакції „Українського Скитальця“, де вони вже були або будуть відповідно використані, або зложила їх в архіві КІК.

(Кінець буде.)

Зі Скитальщини.

Братислава. Ч. С. Р. Робітничий відділ У. Г. А. Стрілецьтво, захочене успіхами свята „Провісті“ з дня 8. грудня 1922, розвинуло свою діяльність головню в аматорським кружку та стрілецьким хорі. Аматорський кружок виступив перший раз дня 7. січня 1923 з виставою: „У Різдва ну ніч“ Гоголя, коли враз зі стрілецьким хором уладив святочний вечір зі слідующею програмою: 1. Купінський: Ой та зажурились — стріл. хор.; 2. Привітне слово * * * 3. * * * Ніченька, тенороне сольо, відспівав ст. дес. Ниченко Ілько; 4. Шевченко: Іржавець — деклямація, стр. Бичкович Осип; 5. Лисенко: Ой у лузі, стріл. хор.; 6. Шевченко: На різдво, деклям. стр. Гуцал; 7. Вербицький: Така її доля — тенор. сольо, ст. дес. Ниченко Ілько; 8. Народня пісня: Стоїть явір, стріл. хор.; 9. М. Гоголь: У різдвяну ніч, для сцени перероблену на одну дію М. Степняком, а відограб аматорський кружок. У ролях виступали: Солоха — стр. Барбарок Адам, Чуб Корній — дес. Підгавцький Гриць, Голова, кум Чубів — вїст. Уніят Стеван, Дяк — вїст. Удовиченко Михайло, Колядники

стріл. хор. — Святочний вечір відбувся у стрілецькому бараці за добровільними датками. Чистий дохід у сумі Кч. 150.— Переслали ми до культурно-Просвітнього Кружка до Йозефова на фонд „Рідна Школа“. — Для влаштування Свят-Вечера вибрано комітет, який займався цілою святочною церемонією і вивязався з нього дуже добре. Свята пройшли, як в одній сімі, при одному столі та при ялинці й колядах. — Дня 17. січня 1923 аматорський кружок виставив у салі чеської військової „УМСА“ Основняненка: Сватанія на Гончарівці. В особах були: Прокіп Шкурат — віст. Уніят Степан, Одарка, його жінка — стр. Світальський Мартин, Уляна, їх дочка — стр. Барбарок Адам, Олексій, — стр. Бичкович Осип, Кандзюба — віст. Сагайдак Іван, Стецько, його син — стр. Карчецький Степан, Скорик, москаль — ст. дес. Ниченко Ілько, Тиміш, сват — стр. Гуцал Дмитро. Вистава загальною подобалася. Надзвичайну увагу звернув на себе стр. Карчецький в ролі Стецька. Своєю грою бавив увесь вечір усіх гостей. — Виклади з обсягу українознавства ведуться далі, поступенно. Стрільці дуже радо й пильно читають присилані з табору в Йозефові книжки, головню історичного змісту. Відділ передплачує „Громадський Вістник“, „Український Скиталець“ і „Schwil-y“. Крім того читають „Український Прапор“ і американські українські часописи, які висилаються до відділу даром. Відділ тутешнього К. П. К. рішив на своєму засіданню відсвяткувати дня 10. марта 1923 роковини смерти Т. Шевченка, до чого постановлено попросити тутешню кольонію Придніпрянців-емігрантів до співучасті.

Банська Бистриця. Ч. С. Р. Робітничий відділ У. Г. А. Наш відділ приміщений у казармах. Кожний стрілець має своє ліжко, сінник, заголовок, два покривала і два простирала. Праця досить тяжка. Розбираємо барак та возимо будівельні матеріяли до нових будов. На харчі приділений відділ до чеського граничного відділу, звідки дістає також і однострої. Стрільці держаться добре. Сповняють по військовому всі прикази, видно карність і порядок. Свято 1. листопада відсвятковано з великою пошаною. Командант відділу хор. Д. виголосив коротку промову, після якої відспівано „Ще не вмерла Україна“ і „Многая літа“ нашому найвищому Вождові і Президентові та цілому Урядові. При тій нагоді вібрано Кч. 65.— на „Рідну Школу“, які відіслано до К. П. К. до Йозефова. Просвітня праця началась доперва аж сього року. Від 20. січня розпочався курс неграмотних і малограмотних. Перший має 2 учасників, другий 6. Рівночасно ведеться в нас і курс німецької мови, який числять 5 учасників. Курси ведуть хор.: Дітріх та віст. Путько Михайло. Свято Різдва Христового відсвяткували ми після нашого домашнього звичаю. Улаштовано святу вечерю, на яку запрошено також і чеських гостей, між якими були: чсл. майор Цінка, штаб. кап. Буковський, кап. інж. Гегер і надпор. Кравс. Вечера була при застелених столах і з освіченою ялинкою. Командант відділу виголосив святочні побажання, а гість п. надпор. Кравс виголосив також гарну промову, в якій побажав нам витрвалости та віру у сповнення наших змагань. Він дивиться на Україну як на велику особіну державу від Сяну, Дону по Кавказ. Стрільці відспівали кілька коляд, а по вечері віст. Путько попрацав гостей. — На другий день цілий відділ ходив до тутешньої р.-кат. катедральної церкви. Д....

Михайлівці. Ч. С. Р. Робітничий відділ У. Г. А. Наш відділ, що працює тут від вересня 1920 р., повстав головню зі стрільців, які по переході гірської бригади в маю 1919 р. на територію Ч. С. Р. не відіхали до Німецького Яблонного, але остали на Підкарпаттю для береження воєнного майна розброєної бригади. По переданню майна чсл. військовим властям оставлено нас як робітничий відділ в Ужгороді. До осені 1920 р. переходили ми з місця на місце під команду ріжних старшин та переживали ріжні хвилі. Аж у вересні 1920 р. перенесено нас на стало до Михайловець і приділено до чсл. запасного коша. Та вже в січні 1921 р. зачинає наш відділ зовсім инше житте. Чсл. військовій власті, бачучи здисциплінованого і свідомого українського галицького стрільця, творять із нашого відділу самостійну сотню. Від тої хвилі стало нам краще. Не зовсім злі матеріяльні обставини й не тяжкі роботи при будові бараків позволяли розвинути в сотні як мож найширшу культурно-просвітню діяльність. Житте в культурно-просвітнім гуртку, що існував уже від вересня 1919 р., поплило живійшим руслом. Крім існуючих вже курсів неграмотних і малограмотних, які сходилися кожного вечера на

читання часописів і книжок та на відчити різного змісту, особливо в рідній історії і географії, повстав тоді гурток аматорів і вложено хор. Аматорський гурток відіграв дотепер кілька театральних представлень у бараку й у місцевій театральній салі. Вистави дали галицькому стрільцеві крім приемної і хосенної розривки вдовolenне, а місцеву публику познайомили з українською sztukою. Найбільші успіхи мола вистава „Невольника“, що його відіграли аматори двома наворотами. Стрільцький хор розвинувся теж гарно й дав кілька концертів. Усі доходи з вистав і концертів призначається на фонд

Похорон майора УГА. Виметаля Ангона, ком. 2. бриг. (коломицької) на залізничній кладовищі у Веселім Куті (Херсонщина), дня 3. лютого 1920 р.

„Рідна Школа“. — Життє, що набрало вже розгону за ліпших матеріяльних наших часів, не устає й тепер. Культурно-просвітний гурток збільшує свою бібліотеку з кожним місяцем і сьогодні числить вона 300 томів різних творів, а крім того передплачує краєві й заграничні часописі та журнали; аматорський гурток ладить виставу: „Пехитрили“, а стрільці дуже радо складають жертви на різні національні цілі.

Попри заняттє при будові бараків і просвітну працю над собою не забуває галицький стрілець і про чисто військові чесноти. Кождої неділі і свята збирається сотня на площі й відбуває військові вправи, а по них сходиться в бараці до військової школи. Ж.....

Полічка. Ч. С. Р. Робітничий відділ У. Г. А. Відділ сей зорганізовано в Йозефові з усіх невдоволених з різних інших робітничих відділів і дня 1. вересня 1922 вислано на місце праці. Тут прийшлося працювати при будові залізниці в багнистій околиці, званій від віків „пеклом“. До тяжкої праці додано ще й довготу 11 годин денно. Ніч людий виганяла до праці й ніч приганяла. По різних інтервенціях аж у мін. соціяльної опіки зменшено довготу праці на 8 годия денно. Мешкання в бараках, харчі вистарчаючі. Санітарною опікою займається цивільний лікар із Полічки. Справа з одягами неясна. Тяжко щонебудь осягнути. Відносини до цивільного населення спочатку були неясні тепер направились, навіть досить добрі. Про

культурну працю серед тяжких початкових відносин не можна було й думати. Всю енергію зуживано на поборення всяких початкових труднощів. Щойно коли життя як-так наладалось, тоді й культурно-просвітна робота збудилася. Стрілецьтво заняло свої уми читанням книжок, які прислав К. П. К. з озефова, та часописів як українських так і німецьких, чеських, а навіть польських. За іншими відділами заложено і в нас курс неграмотних, на якому вчиться чотирьох стрільців. Решта грамотні. Ізза не достачі відповідного льокалю не можна оснувати в нас своєї крамниці, ні не можна заложити аматорського гуртка, до якого в охота. Спільне читання часописів та військова школа відбувається в мешкальних бараках. Дух поборов. Наше відношення до чужих і навідворот прямо вірцеве. Презентація в місті й товариств бездоганна. Укр. гал. стрілець — милий гість усюди — дуже симпатичний. Зі складок на культурні цілі вислано Кч. 200.— на „Рідну Школу“. Кч. 100.— на „Просвіту“ а Кч. 20.— на бібліотеку К. П. К. К....

Софія. Болгарія. Від нашого щирого серця шлемо для частин У. Г. А. наш найщиріший привіт і побажання з Різдвом Христовим і Новим Роком. Кріпко віримо, що сей новий рік принесе вкінці виявлення нашої Батьківщини від проклятих ляхцьких і московських Гунів ХХ. віку. Прохаємо щиро вибачити, що не писали Вам, бо тепер сидимо без праці й без шматочка хліба. Всі Ваші, дорогі для нас Скитальців, журнали, одержуємо. Гадаємо, що й на далі Ви нас не забудете.

Ми відчинили 17. грудня 1922 при Українським Єгипетським Гуртку читальню і бібліотеку.

Передайте наш щирий привіт зі Святами й Новим Роком усім Старшинам і Стрільцям героїської У. Г. А.

Гаразд! Софія, дня 11. січня 1923 р.

О. Різник, Голова Українського Єгипетського Гуртка.

Український Галицький Стрілець дякує Вам за пам'ять та висловлює побажання, щоби в новім році український нарід пізнав силу єдності й невтомної праці, бо лиш вони дадуть нам можливість досягнути ціль, за яку пролилося вже стільки української крові.

Про вічну пам'ять!

† **Ілько Бас, Стрілець УГА.**, помер 17. січня 1923 в Байтен у Німеччині. Покійний уродився в 1895 р. в Сасові, пов. Золочів. Перебувши, цілу велику війну на фронті, після 1. листопада 1918 взявся енергично до праці для своєї молододі Держави — вразу як вічевий бесідник, відтак жандарм у Сасові, а далі, в часі великого наступу УГА., при тернопільській пробоевій сотні, де відзначається в битві з Ляхами під Ніщем. Разом з УГА. покидає Рідний Край і перебуває цілу її трагедію. По катастрофі вертає до рідного села; й бере чинну участь у дальшій визвольній боротьбі, за що тричі нападали на нього ляхцькі жандарми. За третім разом його тяжко побили, вибивши зуби. Арештований, втікає дня 20. серпня 1922. до Німеччини, де тяжко працює на хліб; щоденний та крім того висилає жертви на „Фонд Допомоги Рідному Краєви.“ Дня 17. січня с. р. його нестало між живими. Не діждався своєї мрії, заснув далеко від сеї Святої Землі, для якої ціле своє коротке життя страдав. В. И. П.!

† **Павло Заяць, хор. УГА.** помер дня 3. лютого 1923 в Ліберці, ЧСР. Покійний родився 1890. р. у Скваряві пов. Золочів, Галичина. Скінчивши сільську школу, брав живу участь в організації рідного села вже як молодий хлопець, працюючи в читальні „Просвіти“, в „Соколі“ та в драматичних гуртках. 1910 р. покликано його до австрійського війська, де залишився як довше служачий. При війську скінчив військові курси, власною працею доповнив освіту, а світова війна застала його місто-старшиною австр. армії. З 80. п. п. весь час перебув на російським та італійським фронті, де був чотири рази ранений, з чого остання рана була одною з причин його передчасної смерті. 1918 р. при розпаді Австрії переходить хорий з Бадену до української збірної станиці у Відні, звідки першим транспортом відіждить до Галичини на фронт під Львів. Не зовсім загоєна рана відновляється і покійний полишає фронт

а як хорунжого приділено його до інтендантури золочівської окружної команди. Тут перебував аж до першого відвороту У. Г. А. В тім часі попадає в польський полон, з якого скоро втікає і скривається довший час дома та у Львові. З початком 1920 р. передістається на Ч. С. Р. до інтернованої бригади У. Г. А. в Нім. Ябліннім. Тут працює далі над собою, бажаючи покінчити торговельну школу в Ліберці, і щоб не переривати студій, він, коли бригаду перенешено з Н. Яблінного до Йозефова, звільняється з інтерновання, бере відпустку, кінчить школу й дістає при одній торговельній фірмі в Ліберці посаду, якої одначе з причини недуги не міг обняти. Живе серед дуже тяжких матеріяльних обставин, які враз із тугою за Рідним Краєм і недугою прискорили його смерть. Дня 5. лютого с. р. о 3. год. попол відбувся похорон. Сотня числ. війська в шоломах і зброї, сотня робітничого відділу У. Г. А. в Ліберці, музика числ. 44. п. п., кольонія українців-емігрантів з Ліберця й околиці, знакомі покійного Німці, польовий духовник У. Г. А. о. Кривуцький М. та рідний брат сот. У. Г. А. Заяць В. супровожали його в останню дорогу. Після панахиди, відспіваної стрілецьким хором під дірігентурою сот. Дуба, пор. У. Г. А. др. Хрептівський промовив над гродом. „Як умру, то поховайте мене на могилі, серед степу широкого на Україні милій — говорив промовець — і Ти туди бажав на рідну землю — на Україну милу. Не довелось . . . Доля на перекір зробила . . . Ти не доніс своєї голови до веселої-бажаної хвилі, в котрій вернемо у свобідну хату, Ти склонив її в далекій . . . між чужими . . . Спи спокійно . . . Живі про мертвих поддають . . . Прийде час, що кости Твої не забуде Твоя велика сім'я, У. Г. А., вона їх ізбере й переховає на тій землі, для якої Ти жив, працював і вмер на скитанню!“

В. Й. П.!

З останньої хвилі.

Довідуємося з певного джерела, що справа нашої тісної Батьківщини — Східної Галичини — прийде вже в найближшій часі під розгляд антантської ради амбасадорів у Парижі. Польща вислала двох „знатоків“ східно-галицької справи до Парижа.

Виказ жертв.

Допомога Рідному Краєви. Громадський податок на фонд „Допомога Рідному Краєви“ вложили за січень 1923 р.: Українське Ак. Тов. „Січ“ у Відні 64.000 а. к., Секція Експортівців 32.000 а. к., Секція „Земля“ 98.000 а. к. і 55 ч. к. Вп. Анна Панасюк з Нью Йорку в Америці 1 ам. дол. Разом 194.000 а. к., 55 ч. к., 1 ам. дол. Гроші відіслано, куди слід.

На Пресовий Фонд „Українського Скитальця“

вложили:

Чет. УГА. Дольницький Мірон замісь вінця на домовину бл. п. хор. УГА. Заяць Павла Кч. 20—, Хор. УГА. Гула Теодор Кч. 15—.

Л и с т у в а н н ь.

Вп. Микола Мочерняк, дес. УГА., Німеччина. Третій річник „Українського Скитальця“ висилаємо. Напишіть нам, авідки Ви там ваялись, що побробляте та як поводиться Вам між чужинцями! Держіться добре на чужині та не тратьте лучби з нами! Прийміть наш стрілецький привіт!

Провидінне, Стоваришенне Українців-католиків, В. Д. А. Передплату на 1923 рік від Всч. о. Максима Кінаша, Вп. Дмитра Штогрини і Вп. Євгена Якубовича одержали. Для Всч. о. Максима Кінаша висялаємо III. річник в вїймом-ком ч. 19, 20, 21 і 22 „Українського Скитальця“ після Вашого бажання.

Адміністрація „Свободи“, Jersey City, В. Д. А. Чек № 3083902 — одержали. Дякуємо.

Вп. Скасський Михайло з родинного, Westburg, З. Д. А. Передплату на 1923 рік і лист з 8. грудня с. р. одержали. Що-до „Українського Скитальця“ від 1. до 9. числа, то мимо нашої найліпшої волі не можемо Вам його ви слати, бо наклад зовсім уже вичерпаний. Присланий Вами лист — ми читали з дуже великим зацікавленням. Пишіть до нас частіше про тамашні відносини, як також про життя наших земляків у Вашій околиці. Широ здоровимо Вас і Вашу родину.

Український Єгипетський Гурток, Софія, Болгарія. Ми приневолені на Вас пожалуватись, бо такий довгий вже час перебуваєте в Болгарії і нічого більше не хочете нам про себе і про своє життя написати. А ми такі цікаві! Для всіх членів Вашого Гуртка перекажіть наш стрілецький привіт!

Вп. М. О. Прилуцький, Велика Україна. Журнал висилаємо, а при нагоді вишлено і твори А. Кащенко. Не забувайте про нас і набудуче: пишіть по можності більше й частіше! Широ Вас здоровимо.

Цікавий, Поага, Ч. С. Р. Ваші погляди на ворога схвалені! Національного ворога не можна любити ні не можна бути для нього зглядним. Іншої моралі ми не знаємо й хоче винаходити. За Ваші теорії ми не маємо ще причини на Вас гніватися. Нашим бажанням булоб лише, щоб Новий Рік, замість нових „платформ“ — приніс Вам книжку до науки, а з нею і здоровий скитогляд.

О П О В І С Т К И.

Український Військовий Комітет Допомоги. Зміна адреси. Всі письма й посилки для УВКД. проситись слати на нову адресу: „Ukrainisches Militär-Unterstütz. Komitee“, Wien, XVIII., Lacknergasse Nr. 80, I. St., T. 10.

Хто зі старшин або стрільців УГА. був на святі Шевченка в Одесі 1920 р., зволить зголоситися на слідуочу адресу: Петро Буда, Український Табор „Б“ в Йозефові, Ч. С. Р. 1—2

Таньчак Микола, називаний в селі „Атаманів“ просить своїх односельчан зі Стільська, повіт Житачів, Східна Галичина, які перебувають тепер поза межами Рідного Краю, щоб по одержанню сеї вістки написали до нього на адресу: Таньчак Микола, Sichoway Bazar, 34 E. 7th. St., New-York, N. Y. U. S. A. 2—2

Дуже цікава книжка!

„Д у м а П р а л і с у“

проф. д-ра Осипа Турянського, автора „Поза межами болю“.

Ціна 25.000 австр. корон, 20 чеських корон, 20.000 польських марок, 1 долар у реєстрованім листі. Книжка висилається тільки за готівку.

Apollo-Verlag, Wien, VIII., Blindengasse 1. Austria. Europe.

Український Альманах

в укладі

Антоня Крушельницького

Книжка має 510 сторін друку великої вісімки й надається однаково для селянина, робітника й інтелігента. Ціна за примірник: 16.000 — К. в Австрії, 10 — Кч. в Чехословаччині — без коштів пересилки. На пересилку доуцти 3 Кч. Замовляти на адресу: „Ukrajinskyj Prapor“, Wien, VIII., Langegasse 5/6.

Кожний Стрілець повинен замовити собі сю дешеву й корисну книжку.

Вдавець: Український Військовий Допомоговий Комітет у Відні. Відвічальний редактор: Л. Гугель. З друкарні „Адрія“, тов. з обм. пор. у Відні.

КАСОВИЙ ЗВІТ „САМОПОМОЧИ“, допомогової централі для частин Української Галицької Армії, що перебувають поза межами Рідного Краю, за час від 1. до 31. грудня 1922.

П Р И Х І Д		СУМА		Р О З Х І Д		СУМА	
		Кч.	с.			Кч.	с.
Сальдо в попереднього місяця		7,245	42				
1.	Вп. В. Цісик, Ріхмонд, Гілле, 3. Д. А. 308 Кч., по виміні . . .	300	—				
2.	Вп. Юліан Пелюх, Монтреал, Канада, від „Комітету несення поміччя, 1925 Кч., по виміні	1,985	—				
3.	Всч. о. Михайло Олексів, Гартфорд, Канада 50 долларів по виміні	1,525	—				
4.	Вп. Крайтор, Бевер-Блюф, Саск. Канада 4 долларів, по виміні	585	—				
5.	Вп. Дмитро Гриншай, Норттонаванда 3. Д. А. за спродані гривані 1340 Кч., по виміні	1,330	—				
6.	Український Жіночий Комітет у Празі для дитячої школи в Йозефівській таборі	300	—				
7.	Український Жіночий Комітет у Празі, зворот	200	—				
8.	Зворот висланих допомог	120	—				
9.	Позичка на виплату пдмог за місяць грудень 1922	7,000	—				
		20,590	42				
I. Допомоги для хорих старшин і стрільців в лічницях, Чехословацьчина:							
1.	Лічниця Йозефів		Кч.	567	—		
2.	Прага		848	—			
3.	Штернерберг		619	—			
4.	Млада Болеслава		364	—			
5.	Терезін		329	—			
6.	Ліберезь		308	—			
7.	Пардубиці		196	—			
8.	Літомерці		178	—			
9.	Пльзень		140	—			
10.	Ружомберок		140	—			
11.	Берно, Хеб, Пісек, Чаславі, Оломунць		292	—			
II. Допомоги для інтернованих старшин і стрільців в таборах:							
А. Чехословацьчина:							
Український Військовий Табор у Йозефові:							
1.	Старшини		Кч.	1,110	—		
2.	Стрільцтво		8,635	—			
Б. Польща:							
Табор інтернованих у Тухолі:							
	Старшини і стрільцтво		500	—			
В. Румунія:							
Табор інтернованих в Орадея Марє:							
	Старшини і стрільцтво		500	—			
III. Допомоги для інвалідів, Чехословацьчина				10,745	—		
IV. Адміністрація				613	—		
Сальдо				3,564	42		
				20,590	42		

Йозефів, дня 31. грудня 1922. р.
Крушельницький Корнило в. р., голова.

ЗА УПРАВУ „САМОПОМОЧИ“:
Байгерт Іван в. р., скарбник.

Груба Михайло в. р., писар.

Рахунки й діловодство „Самопомочи“ перевірено за місяць грудень 1922. та найдено її грошеву господарку агідною в місяч- ним касовим замкненнем.

Про се повідомляється Вп. Жертводавців, а про стан допомогової акції — звітується Військовий Канцелярії Диктатора З. У. Н. Р. у Відні.

Йозефів, дня 10. січня 1923. р. ЕКОНОМІЧНО-АДМІНІСТРАТИВНА КОМІСІЯ:

Онуляк, вр. пор. УГА. предсідатель.

Гретчак, вр. рах. пор. УГА.

Адреса: „Самопоміч“. Український Військовий Табор у Йозефові. „Samopomitch“. Ukrainjnský Vojenský Tábor v Josefově. „Samopomitch“. Ukrainian Military Camp in Joseföv. C. S. R. Europe.

Читайте й передплачуйте одинокий багато ілюстрований двотижневик, часопис найбільше поширений між українською еміграцією в Європі й Америці:

Український Скиталець

Орган військової еміграції земель З. У. Н. Р.

Виходить 1. і 15. кожного місяця.

З нього довідаєтеся, з яким героїзмом і самовідреченням боролася

— Українська Галицька Армія —

за державну самостійність свого Народу та побачите унагляднені в численних ілюстраціях усі її визвольні змагання! Читайте самі і своїх дітей учіть пізнавати гордість і непобідимість свого Народу!

А Д Р Е С А:

„Ukrajinskyj Skytalec“

Wien XVIII., Ferrogasse 31. Austria, Europe.

1—24.

Вже вийшов з друку

❖ ❖ К а л е н д а р и к ❖ ❖
Українського Скитальця
на **1923** рік.

Ціна одного примірника:

В Австрії 2000.— К., Чехословаччині 1.— Кч., Німеччині 150.— М., Зл. Держ. Америки й Канаді 0·06 Дол., Бразилії 0·200 Мр.

1—2.